σεις που μετέχουν στη συμφωνία αυτή, εφόσον η συμφωνία αυτή δεν έχει κοινοποιηθεί.

3. Ναι μεν, κατ' εφαρμογή του άρθρου 190 της Συνθήκης, η Επιτροπή υποχρεούται να αιτιολογεί τις αποφάσεις της, αναφέροντας τα νομικά και πραγματικά στοιχεία από τα οποία εξαρτάται η νομιμότητα του μέτρου, καθώς και τις σκέψεις που την οδήγησαν στη λήψη της απόφασής της, δεν απαιτείται όμως, προκειμένου περί αποφάσεως εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού, να εξετάζει όλα τα νομικά και πραγματικά ζητήματα που έχουν εγείρει οι ενδιαφερόμενοι κατά τη διοικητική διαδικασία.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ PIETER VERLOREN VAN THEMAAT της 29ης Ιανουαρίου 1985 *

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

I — Εισαγωγή

Οι προσφεύγουσες στις προκείμενες συνεκδικαζόμενες υποθέσεις ζητούν στην ουσία από το Δικαστήριο:

— *κυρίως*, να ακυρώσει εν όλω ή τουλάχιστον εν μέρει την απόφαση της Επιτροπής της 15ης Ιουλίου 1982 (υποθέσεις αριθ. IV/29.525 και IV/30.000-SSI),

— *επικουρικώς*, να ακυρώσει εν όλω ή τουλάχιστον εν μέρει το άρθρο 5 της εν λόγω απόφασης, στο μέτρο που επιβάλλει πρόστιμα σε ορισμένες προσφεύγουσες, ή τουλάχιστον να μειώσει τα πρόστιμα στο ποσό που θα κρίνει το Δικαστήριο ως ενδεδειγμένο.

II — Συνοπτική έκθεση των πραγματικών περιστατικών και των σχετικών διατάξεων του κοινοτικού και του ολλανδικού δικαίου (πλην των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου περί ανταγωνισμού)

Η ακόλουθη συνοπτική έκθεση των κυριότερων πραγματικών περιστατικών και των ειδικών νομικών διατάξεων που επικαλούνται οι προσφεύγουσες αποτελεί απόσπασμα της έκθεσης για την επ' ακροατηρίου συζήτηση, εκτός από ορισμένες προσθήκες και από τη διαφορετική αρίθμηση.

1. *Η Stichting Sigarettenindustrie*

1.1. Η Stichting Sigarettenindustrie (εφεξής: SSI) είναι σωματείο ολλανδικού δικαίου που συστήθηκε το 1955. Σκοπός του είναι η προάσπιση των κοινών συμφερόντων των μελών του, τα οποία είναι ολλανδικές καπνοβιομηχανίες και εισαγωγείς τσιγάρων στις Κάτω Χώρες. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέσχε η SSI, στις Κάτω Χώρες υπάρχει μία μόνο καπνοβιομηχανία και τέσσερις μόνο εισαγωγείς τσιγάρων που δεν είναι μέλη της SSI.

1.2. Στις 20 Δεκεμβρίου 1976 τα μέλη της SSI σύνηψαν συμφωνία-πλαίσιο, η οποία κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή, σύμφωνα με το άρθρο 4 του κανονισμού 17/62, της 20ής Σεπτεμβρίου

* Μετάφραση από τα ολλανδικά.

1977. Στην ουσία η συμφωνία αυτή προβλέπει ότι οι συμβαλλόμενοι ορίζουν την SSI ως το μόνο διαπραγματευτή με τις δημόσιες αρχές για τις συνεννοήσεις που αφορούν κυρίως τις τελικές τιμές καταναλώσεως και τα περιθώρια εμπορικού κέρδους των εμπόρων χονδρικής πωλήσεως και των εμπόρων λιανικής πωλήσεως.

1.3. Στην αγορά τσιγάρων στις Κάτω Χώρες υπάρχουν εξάλλου και δυο οργανώσεις εμπόρων χονδρικής πωλήσεως καθώς και μια ένωση των εξειδικευμένων καταστημάτων, η Nederlandse Sigarenwinkeliers Organisatie (εφεξής: NSO).

2. *Ειδικές νομικές διατάξεις που επικαλούνται οι προσφεύγουσες*

2.1. Οι προσφεύγουσες, προς υπεράσπιση των συμφωνιών που απαγόρευσε η προσβαλλόμενη απόφαση, επικαλούνται, πρώτον, την οδηγία 72/464 του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1972, περί των φόρων, πλην των φόρων κύκλου εργασιών, οι οποίοι επιβαρύνουν την κατανάλωση των επεξεργασμένων καπνών (ΕΕ ειδ. έκδ. 09/001, σ. 35), όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 77/805 του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1977 (ΕΕ ειδ. έκδ. 09/001, σ. 93). Η οδηγία αυτή, η οποία έχει ως σκοπό την εναρμόνιση των κανόνων της φορολογίας που επιβάλλεται στην κατανάλωση των επεξεργασμένων καπνών, επιτρέπει την είσπραξη αναλογικού φόρου (ή φόρου ad valorem), που εκφράζεται σε ποσοστό της ανώτατης τιμής λιανικής πωλήσεως, και ειδικού φόρου του οποίου το ύψος είναι σταθερό ανά μονάδα προϊόντος. Ο σκοπός της οδηγίας αυτής είναι να καθιερωθεί σε όλα τα κράτη μέλη η ίδια σχέση μεταξύ των αναλογικών και των ειδικών φόρων.

2.2. Η ολλανδική νομοθεσία περί φόρου καταναλώσεως καπνών (δηλαδή ο Wet op de accijns van tabaksfabrikaten) είναι σύμφωνη προς τις επιταγές του κοινοτικού δικαίου. Η φορολογία των τσιγάρων γίνεται κυρίως με τους φόρους επί της αξίας. Η είσπραξη του φόρου εξασφαλίζεται μέ τις φορολογικές ταινίες που αναγράφουν την τιμή λιανικής πωλήσεως (εφεξής: « τελική τιμή ») επί της οποίας υπολογίστηκε ο φόρος. Η καπνοβιομηχανία αγοράζει αυτές τις ταινίες από τις φορολογικές αρχές, καταβάλλει το ποσό του φόρου και επικολλά τις ταινίες αυτές στα πακέτα των τσιγάρων. Η επικόλληση αυτή έχει ως συνέπεια ότι δεν επιτρέπεται πλέον, σύμφωνα με το άρθρο 30 του νόμου περί φόρου, να πωληθούν τα καπνά σε τιμή ανώτερη ή κατώτερη της τιμής που αναγράφεται στην ταινία. Επιπλέον, ο νόμος περί φόρου καταναλώσεως καπνών προβλέπει ότι ο ίδιος βιομηχανοποιημένος καπνός μπορεί να πωληθεί μόνο σε μία τιμή λιανικής πωλήσεως, εκτός αν γίνεται σαφής διάκριση εντός της ίδιας μάρκας ή από τη μάρκα που αναγράφεται στο πακέτο (άρθρο 28).

2.3. Τέλος, για την έκδοση αποφάσεως επί των προκειμένων υποθέσεων, έχει ακόμη σημασία ότι στο πλαίσιο της αντιπληθωριστικής πολιτικής τους οι ολλανδικές δημόσιες αρχές θέσπισαν βάσει του νόμου περί τιμών (Prijzenwet) μια κανονιστική ρύθμιση περί τιμών γνωστή με το όνομα Prijzenbeschikking Goederen en Diensten (απόφαση περί τιμών αγαθών και υπηρεσιών, εφεξής: PGD). Η απόφαση αυτή εκδίδεται κάθε έτος από το 1973 ως υπουργική απόφαση και καθορίζει τα κριτήρια υπολογισμού για την αύξηση ή τη μείωση των τιμών μετά από αύξηση ή μείωση του κόστους. Το άρθρο 2 της PGD απαγορεύει στους *παραγωγούς* να πωλούν τα προϊόντα τους σε τιμή *ανώτερη* της τιμής με την οποία το προϊόν αυτό πωλήθηκε σε συγκεκριμένη ημερομηνία (ημερομηνία αναφοράς), επαυξημένης — ή μειωμένης — κατά το ποσό της αύξησης — ή της μείωσης — του κόστους παραγωγής του προϊόντος αυτού από την ημερομηνία εκείνη. Το άρθρο 3 απαγορεύει σε κάθε *έμπορο* να πωλεί οιοδήποτε αγαθό σε τιμή ανώτερη της τιμής αγοράς επαυξημένης κατά το ανώτατο όριο εμπορικού κέρδους. Οι παραβάσεις της PGD επισύρουν ποινικές κυρώσεις δυνάμει του

νόμου της 22ας Ιουνίου 1950 περί των οικονομικών ποινικών αδικημάτων.

2.4. Σε όλες τις διατάξεις που ανέφερα ήδη θα επανέλθω αν χρειαστεί λεπτομερώς στη συνέχεια των προτάσεών μου. Άλλωστε οι διατάξεις αυτές εκτίθενται λεπτομερέστερα στα σημεία 21 έως 32 της προσβαλλόμενης απόφασης.

3. *Οι συμφωνίες και η πρακτική που αποτελούν αντικείμενο της διαφοράς*

3.1. Εκτός από τη συμφωνία-πλαίσιο SSI η οποία προαναφέρθηκε, τα μέλη της SSI συνήψαν διάφορες συμφωνίες και υιοθέτησαν ορισμένη πρακτική σχετικά με τα περιθώρια εμπορικού κέρδους και τις τιμές.

3.2. Στις 4 Δεκεμβρίου 1974 τα μέλη της SSI και η επιχείρηση Gruno υπέγραψαν συμφωνία που όριζε τις επιστροφές προς τα εξειδικευμένα καταστήματα. Στη συνέχεια η Imperial Tobacco μετέσχε στη συμφωνία αυτή χωρίς εντούτοις να την υπογράψει. Η συμφωνία αυτή προβλέπει ότι θα χορηγείται στα *εξειδικευμένα καταστήματα* ετήσια επιστροφή σταθερού ποσού ανά χίλια τσιγάρα που αγοράζουν τα καταστήματα αυτά από τους συμβαλλομένους. Το επιστρεφόμενο αυτό ποσό αυξανόταν τακτικά και το 1978 ανερχόταν σε 0,75 ολλανδικά φιορίνια ανά χίλια τσιγάρα. Το συνολικό ύψος των επιστροφών επιβαρύνει τις καπνοβιομηχανίες και τους εισαγωγείς ανάλογα με τον κύκλο εργασιών τους με τα εξειδικευμένα αυτά καταστήματα. Η συμφωνία ορίζει τα εξειδικευμένα καταστήματα θέτοντας διάφορα κριτήρια, τα οποία αφορούν κυρίως το ποσοστό του κύκλου εργασιών τους που πραγματοποιείται από την πώληση τσιγάρων ή κάποιο ελάχιστο κύκλο εργασιών. Η συμφωνία αυτή κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή στις 20 Σεπτεμβρίου 1977.

3.3. Μεταξύ της SSI και των εμπόρων χονδρικής πωλήσεως καθώς και μεταξύ της SSI και των εμπόρων λιανικής πωλήσεως συνήφθησαν διάφορες συμφωνίες για τον καθορισμό των ανώτατων ορίων εμπορικού κέρδους των εμπόρων χονδρικής και λιανικής πωλήσεως. Επειδή για φορολογικούς λόγους που οφείλονται στην ολλανδική νομοθεσία περί φόρου καπνού η τιμή λιανικής πωλήσεως ενός πακέτου τσιγάρων μπορεί να είναι γνωστή ήδη από το στάδιο της βιομηχανικής παραγωγής, κατέστη δυνατή η σύναψη συμφωνιών για να καθοριστεί το ποσοστό της τιμής αυτής που θα χορηγούνταν στους διάφορους εμπόρους. Η συμφωνία περί καθορισμού των περιθωρίων εμπορικού κέρδους των εμπόρων χονδρικής πωλήσεως κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή στις 27 Δεκεμβρίου 1979.

3.4. Οι πιο πάνω συμφωνίες συνοδεύονται από μια άλλη συμφωνία που συνήψαν τα μέλη της SSI στις 23 Απριλίου 1975. Η συμφωνία αυτή (εφεξής: « συμφωνία περί καθορισμού της τακτικής για την πώληση των τσιγάρων ») προβλέπει κυρίως ότι τα μέλη της SSI δεν μπορούν να χορηγούν καμιά επιστροφή εκτός από αυτές που έχουν συμφωνήσει.

3.5. Σύμφωνα με την ανάλυση της Επιτροπής, διάφορες εναρμονισμένες πρακτικές καθορίζουν το ανώτατο ποσό του περιθωρίου εμπορικού κέρδους των εμπόρων λιανικής πωλήσεως. Τις πρακτικές αυτές ακολούθησαν, αφενός μεν, τα μέλη της SSI και άλλοι παραγωγοί μη μέλη όσον αφορά τις ποσότητες τσιγάρων που παραδίδονται απευθείας από τους παραγωγούς στους εμπόρους λιανικής πωλήσεως, αφετέρου δε, τα μέλη της SSI και έμποροι χονδρικής πωλήσεως.

3.6. Τα μέλη της SSI συνήψαν διαδοχικά την 1η Αυγούστου 1974, στις 7 Νοεμβρίου 1975 και την 1η Φεβρουαρίου 1978 τρεις συμφωνίες οι οποίες επέφεραν αύξηση της τιμής λιανικής πωλήσεως. Οι συμφωνίες αυτές συνήφθησαν μετά από υπουργική άδεια για αύξηση των τιμών η οποία δόθηκε σύμφωνα με την Prijzenbeschikking. Επιπλέον στις συμφωνίες αυτές περιέχονται ιδίως ποσοτικοί και ποιοτικοί περιορισμοί πωλήσεων, καθώς και ρήτρες που περιορίζουν τον ανταγωνισμό μεταξύ εμπόρων

κατά τρόπο συλλογικό ο οποίος εισάγει εν μέρει διακρίσεις, ρήτρες σχετικά με τα περιθώρια εμπορικού κέρδους και με τις συμπληρωματικές επιστροφές προς τους εμπόρους.

3.7 Τέλος, μια συμφωνία του 1971 καθόρισε τις προϋποθέσεις για την αποδοχή στη συμφωνία των εμπόρων χονδρικής πωλήσεως. Η συμφωνία αυτή συνοδευόταν από σύμβαση τύπο σχετικά με τις εκπτώσεις και τους άλλους όρους πωλήσεως, η οποία ρύθμιζε τις σχέσεις μεταξύ καπνοβιομηχανιών και εμπόρων χονδρικής πωλήσεως. Η συμφωνία αυτή έληξε το 1978.

3.8. Όλες οι συμφωνίες και οι εναρμονισμένες πρακτικές που αναφέρονται πιο πάνω περιγράφονται λεπτομερώς στα σημεία 33 έως 87 της προσβαλλόμενης απόφασης.

4. *Η απόφαση της Επιτροπής*

4.1. Η Επιτροπή πληροφορήθηκε για τις ενέργειες των καπνοβιομηχανιών και εισαγωγέων τσιγάρων στις Κάτω Χώρες χάρις κυρίως στην κοινοποίηση της συμφωνίας-πλαισίου, της συμφωνίας περί επιστροφών προς τα εξειδικευμένα καταστήματα και της συμφωνίας για το ανώτατο περιθώριο εμπορικού κέρδους των εμπόρων χονδρικής πωλήσεως.

Με τις αποφάσεις της 21ης Ιουνίου 1979 και της 12ης Δεκεμβρίου 1980, η Επιτροπή κίνησε τη διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 9, παράγραφος 3, του κανονισμού 17/62.

Μετά από ακρόαση της ένωσης επιχειρήσεων και των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων, σύμφωνα με το άρθρο 19 του κανονισμού 17/62 σε συνδυασμό με τον κανονισμό 99/63 της Επιτροπής, της 25ης Ιουλίου 1963, και μετά από γνώμη που εξέφερε στις 10 Μαΐου 1982 η Συμβουλευτική Επιτροπή επί συμπράξεων και δεσποζουσών θέσεων, σύμφωνα με το άρθρο 10 του κανονισμού 17/62, η Επιτροπή εξέδωσε στις 15 Ιουλίου 1982 την απόφαση 82/506/ΕΟΚ, η οποία αποτελεί αντικείμενο της προκειμένης δίκης.

4.2. Η Επιτροπή έκρινε ότι οι διάφορες συμφωνίες ή πρακτικές που περιήλθαν σε γνώση της συνιστούσαν παραβάσεις του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ. Ορισμένες από τις συμφωνίες ή πρακτικές αυτές παρεμπόδιζαν οιοδήποτε ανταγωνισμό ως προς τα περιθώρια κέρδους. Πρόκειται για τη συμφωνία περί επιστροφών προς τα εξειδικευμένα καταστήματα, για τις συμφωνίες που ορίζουν το περιθώριο εμπορικού κέρδους των εμπόρων χονδρικής και λιανικής πωλήσεως και, τέλος, για τη συμφωνία που καθορίζει την τακτική σε θέματα πωλήσεως τσιγάρων.

Κατά την Επιτροπή, τα μέτρα αυτά είναι αντίθετα προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, καταρχάς επειδή παρεμποδίζουν τους επιχειρηματίες (καπνοβιομηχανίες, εισαγωγείς, εμπόρους χονδρικής και λιανικής πωλήσεως) να καθορίσουν ή να διαπραγματευτούν εντελώς ανεξάρτητα τα περιθώρια εμπορικού κέρδους τους και καταργούν κάθε κίνητρο για την επίτευξη συμπληρωματικών επιστροφών. Επιπλέον, οι καπνοβιομηχανίες που δεν μετέχουν στη συμφωνία ή την εναρμονισμένη πρακτική είναι υποχρεωμένες να λάβουν τα ίδια μέτρα για να αποφύγουν τον αποκλεισμό τους από την αγορά. Τα μέλη εξάλλου της SSI συνήψαν επίσης, κατά την Επιτροπή, πραγματικές συμφωνίες περί τιμών οι οποίες απαγορεύονται παγίως.

Οι εν λόγω συμφωνίες και πρακτικές δεν μπορούσαν, κατά την Επιτροπή, να τύχουν της εξαιρέσεως που προβλέπεται στο άρθρο 85, παράγραφος 3, είτε διότι δεν συνέτρεχε μία από τις τέσσερις προϋποθέσεις που απαιτεί το άρθρο αυτό, είτε διότι δεν είχαν κοινοποιηθεί στην Επιτροπή σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού 17/62.

4.3. Η Επιτροπή συνεπώς ζήτησε από αυτούς στους οποίους απευθυνόταν η απόφασή της, δηλαδή τις Stichting Sigarettenindustrie, British-American Tobacco Co. (Nederland) BV, Sigarettenfabriek Ed. Laurens BV, Theodorus Niemeyer BV, Philip Morris Holland BV, R. J. Reynolds Tobacco BV, Turmac Tobacco Co. BV, Tabaksfabriek Gruno BV, Imperial Tobacco (Holland) BV, Reemstma Nederland

BV, Tabac Express Nederland, Eerste Grossiers Vereniging, τους μη οργανωμένους εμπόρους χονδρικής πωλήσεως και τη Nederlandse Sigarenwinkeliers Organisatie, να παύσουν αμέσως την εφαρμογή των συμφωνιών αυτών και επέβαλε πρόστιμα στις επιχειρήσεις που θεώρησε ότι είχαν συμμετάσχει στις συμφωνίες περί τιμών. Πρόκειται για τις British-American Tobacco Co. (Nederland) BV, Sigarettenfabriek Ed. Laurens BV, Theodorus Niemeyer BV, Philip Morris Holland BV, R. J. Reynolds Tobacco BV και Turmac Tobacco Co. BV.

III — Οι λόγοι που επικαλούνται οι προσφεύγουσες

Οι προσφεύγουσες επικαλέστηκαν τέσσερις λόγους προς υποστήριξη της προσφυγής τους.

Με τον *πρώτο λόγο, που είναι και ο εκτενέστερος*, οι προσφεύγουσες αμφισβητούν τη συνδρομή των προϋποθέσεων που προβλέπονται για την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ. Ισχυρίζονται, πρώτον, ότι είναι αδύνατο να λειτουργήσει πραγματικός ανταγωνισμός στον κλάδο αυτό λόγω των φορολογικών κανόνων και των διατάξεων περί τιμών που μόλις εξέθεσα συνοπτικά, των πιέσεων που ασκούν οι ολλανδικές αρχές, του περιορισμού του ανταγωνισμού που οφείλεται σε υπερβολικό « πολλαπλασιαστή » και των επιπτώσεων από τη συμπίεση τιμών που προκαλεί η φορολογική επιβάρυνση (συμπιεστικό αποτέλεσμα), καθώς και λόγω του περιορισμού του ανταγωνισμού που οφείλεται στον αφύσικο τρόπο υπολογισμού και εισπράξεως του φόρου καπνού. Δεύτερον, δεν επηρεάζεται δυσμενώς το διακρατικό εμπόριο.

Σύμφωνα με το *δεύτερο λόγο* που προβάλλει μια από τις προσφεύγουσες, η απόφαση της Επιτροπής περιέχει εσωτερική αντίφαση. Συγκεκριμένα, το άρθρο 6 της προσβαλλόμενης απόφασης, το οποίο απαγορεύει στην SSI να διαβουλεύεται με τις κρατικές αρχές, δεν συμβιβάζεται με τα άρθρα 1 και 4 της ίδιας αυτής απόφασης, τα οποία αφήνουν άθικτες τις διατάξεις της συμφωνίας-πλαισίου που αφορούν τις διαβουλεύσεις αυτές.

Με τον *τρίτο λόγο* τους, οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται ότι η Επιτροπή παρέβη το άρθρο 15 του κανονισμού 17/62 του Συμβουλίου και το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ, καθόσον επέβαλε πρόστιμα στις προσφεύγουσες. Εδώ οι προσφεύγουσες προβάλλουν τόσο τυπικές όσο και ουσιαστικές αιτιάσεις, καθώς και αντιρρήσεις όσον αφορά τον καθορισμό του ύψους των προστίμων, και ισχυρίζονται ότι συντρέχει παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΟΚ.

Τέλος, ο *τέταρτος λόγος* των προσφευγουσών στηρίζεται σε παράβαση του άρθρου 190 της Συνθήκης ΕΟΚ, καθόσον η Επιτροπή δεν εξέτασε επαρκώς τα επιχειρήματά τους.

Κατά το στάδιο αυτό φρονώ ότι μπορώ να περιοριστώ στην πολύ συνοπτική αυτή έκθεση των λόγων. Για την περίληψη των επεξηγήσεων σχετικά με τους λόγους αυτούς, που παρασχέθηκαν κατά την έγγραφη διαδικασία, παραπέμπω σχετικά στην έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση, όπου περιέχεται επίσης μια συνθετική παρουσίαση των αντίθετων επιχειρημάτων που ανέπτυξε η Επιτροπή κατά την έγγραφη διαδικασία. Εντούτοις αν χρειαστεί, θα επανέλθω λεπτομερώς επί των επιχειρημάτων αυτών των διαδίκων στη συνέχεια των προτάσεών μου. Με την ευκαιρία αυτή θα εξετάσω προφανώς και τα σχετικά επιχειρήματα που προέβαλαν ακόμη οι διάδικοι κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση.

Η επίπτωση επί του ανταγωνισμού την οποία προβάλλουν οι προσφεύγουσες, η οποία οφείλεται στο νόμο περί φόρου καταναλώσεως καπνών (και έμμεσα στις προαναφερθείσες οδηγίες εναρμονίσεως του Συμβουλίου επί του θέματος), στις ετήσιες διαδοχικές αποφάσεις περί τιμών αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και στην επέμβαση των κρατικών αρχών στην πολιτική τιμών και περιθωρίων κέρδους την οποία ακολουθούν οι προσφεύγουσες, έπαιξε σημαντικό ρόλο τόσο στις προσφυγές και απαντήσεις τους όσο και κατά την προφορική ανάπτυξη των παρατηρήσεών τους κατά την

επ' ακροατηρίου συζήτηση. Επιπλέον το σημείο αυτό αναφέρεται και κατά την ανάπτυξη διαφόρων λόγων ακυρώσεως. Ακολουθώντας το παράδειγμα της απόφασης του Δικαστηρίου της 16ης Δεκεμβρίου 1975 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 40 έως 48, 50, 54 έως 56, 111, 113 και 114/73 (Suiker Unie και λοιποί κατά Επιτροπής, Jurispr. 1975, σ. 1663, σκέψεις 12 έως 24), κρίνω επομένως χρήσιμο να εξετάσω καταρχάς γενικά στο επόμενο τμήμα των προτάσεών μου το ερώτημα ποιες δυνατότητες ανταγωνισμού διέθεταν ακόμη οι επαγγελματικοί κύκλοι μετά από τις ανωτέρω κρατικές επεμβάσεις. Στη συνέχεια μόνο θα εξετάσω διαδοχικά τους διάφορους λόγους των προσφευγουσών.

IV — Εξέταση των προβαλλομένων λόγων

1. *Η σημασία της επιρροής που οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται ότι άσκησαν οι δημόσιες αρχές*

1.1. Προκαταρκτική παρατήρηση

Όπως είχαν κάνει ορισμένες προσφεύγουσες στις « υποθέσεις της ζάχαρης » (βλ. τη σκέψη 12 της απόφασης που μόλις ανέφερα), οι προσφεύγουσες στις προκείμενες υποθέσεις ισχυρίστηκαν κυρίως ότι η επιρροή που άσκησαν οι δημόσιες αρχές κατέστησε αδύνατο τον πραγματικό ανταγωνισμό μεταξύ των προσφευγουσών. Και εδώ, επομένως, πριν εξετάσουμε τις ειδικές αιτιάσεις, θα πρέπει να εξετάσουμε ξεχωριστά το ζήτημα κατά πόσο ο σοβαρός αυτός ισχυρισμός επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία που προσκόμισαν οι προσφεύγουσες και η Επιτροπή ή που είναι διαθέσιμα γενικά.

1.2. Οι οδηγίες του Συμβουλίου

Δεδομένου ότι η ολλανδική νομοθεσία περί φόρου καταναλώσεως καπνών στηρίζεται επίσης στις οδηγίες αυτές και επιπλέον οι προσφεύγουσες αρύονται από αυτές συγκεκριμένα επιχειρήματα, νομίζω ότι ενδείκνυται να κάνω καταρχάς ορισμένες παρατηρήσεις σχετικά με τις οδηγίες εναρμονίσεως του Συμβουλίου τις οποίες έχω ήδη αναφέρει. Από τις τρεις πρώτες αιτιολογικές σκέψεις της οδηγίας της 19ης Δεκεμβρίου 1972 προκύπτει ότι ο κύριος λόγος για τον οποίο θεσπίστηκε η οδηγία αυτή ήταν ότι οι ειδικοί φόροι καταναλώσεως που ίσχυαν για τα επεξεργασμένα καπνά — και οι οποίοι ήσαν ποικίλοι — νόθευαν τον ανταγωνισμό τόσο στην κοινή αγορά όσο και στα διάφορα κράτη μέλη και ότι παρεμπόδιζαν την ελεύθερη κυκλοφορία των προϊόντων αυτών εντός της κοινής αγοράς. Οι επόμενες αιτιολογικές σκέψεις και οι ίδιες οι διατάξεις των οδηγιών δείχνουν τον τρόπο με τον οποίο η εναρμόνιση των δομών των φόρων αυτών θα επιτρέψει την εξάλειψη των παραγόντων που νοθεύουν τον ανταγωνισμό καθώς και ενός μέρους των εμποδίων στο ενδοκοινοτικό εμπόριο [1]. Όσον αφορά ειδικότερα τα τσιγάρα, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 3, θα πρέπει να επιτευχθεί σε όλα τα κράτη μέλη η ίδια σχέση μεταξύ του αναλογικού φόρου (που υπολογίζεται βάσει της αξίας) και του ειδικού φόρου καταναλώσεως (που είναι ίσος για όλες τις κατηγορίες τιμών), ώστε το άνοιγμα των τιμών λιανικής πωλήσεως να αντανακλά κατά δίκαιο τρόπο τη διαφορά των τιμών πωλήσεως των καπνοβιομηχανιών. Στο σημείο αυτό θα ήθελα διευκρινιστικά να παρατηρήσω ακόμη ότι οι στρεβλώσεις του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς οφείλονται εν προκειμένω στο γεγονός ιδίως ότι οι υψηλοί ειδικοί φόροι (ίσοι για όλες τις κατηγορίες τιμών) συνεπάγονται ένα σχετικό πλεονέκτημα για τις ανώτερες κατηγορίες τιμών, ενώ οι υψηλοί αναλογικοί φόροι φέρουν τις χαμηλότερες κατηγορίες τιμών σε σχετικά πλεονεκτικότερη ανταγωνιστική θέση. Στην περίπτωση των ειδικών φόρων, οι διαφορές ως προς το κόστος παραγωγής και το κόστος διανομής αντικατοπτρίζονται πράγματι με ακρίβεια στις τελικές τιμές, ενώ στην περίπτωση των αναλογικών φόρων οι διαφορές εμφανίζονται εξογκωμένες στις τιμές λιανικής πωλήσεως (στις Κάτω Χώρες με αρχικό πολλαπλασιαστή 4). Λόγω των διαφορετικών

1 — Το ζήτημα της εξάλειψης των φορολογικών ελέγχων στα σύνορα συνδέεται όχι μόνο με την ύπαρξη διαφορετικών φορολογικών *δομών*, αλλά και με την ύπαρξη διαφορετικών φορολογικών *συντελεστών*, και δεν αντιμετωπίζεται στις ισχύουσες οδηγίες εναρμονίσεως.

αυτών συνεπειών, η συνύπαρξη σχετικά υψηλών ειδικών φόρων σε ορισμένα κράτη μέλη και σχετικά υψηλών αναλογικών φόρων σε άλλα κράτη μέλη καταλήγει επίσης σε παρεμπόδιση του εμπορίου. Οι υψηλότερες κατηγορίες τιμών οι οποίες κατέχουν σχετικά ευνοϊκότερη θέση στην αγορά στην πρώτη ομάδα κρατών, βρίσκονταν σε μειονεκτική θέση κατά την εξαγωγή προς κράτη μέλη της δεύτερης ομάδας και αντίστροφα. Για το λόγο αυτό, για το πρώτο στάδιο της εναρμόνισης, το άρθρο 8 της πρώτης οδηγίας όρισε ότι το ειδικό στοιχείο του φόρου καταναλώσεως μπορεί να κυμαίνεται μεταξύ του 5 % και του 75 % της συνολικής φορολογικής επιβάρυνσης στα τσιγάρα της κατηγορίας τιμής με τις περισσότερες πωλήσεις. Στην προαναφερθείσα οδηγία της 19ης Δεκεμβρίου 1977, το ανώτατο ποσοστό του ειδικού φόρου (πλην εξαιρέσεων με λιγότερη σημασία εν προκειμένω) μειώθηκε στο 55 % της συνολικής φορολογικής επιβάρυνσης, στην οποία όμως περιλαμβανόταν πλέον και ο φόρος προστιθεμένης αξίας (που δεν επηρεάζει τον ανταγωνισμό). Μέχρι σήμερα δεν έχει καταστεί δυνατό να περιοριστεί ακόμη περισσότερο το ποσοστό αυτό με την αύξηση του ελάχιστου ορίου του 5 %. Λόγω των στρεβλώσεων που έχουν διαπιστωθεί στους όρους του ανταγωνισμού, νομίζω ότι το Συμβούλιο θα μπορούσε να προχωρήσει επί του σημείου αυτού ακόμη και βάσει του άρθρου 101 της Συνθήκης, δηλαδή αποφασίζοντας με ειδική πλειοψηφία.

Όπως προκύπτει από την έκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο της 8ης Φεβρουαρίου 1982 (« έκθεση Tugendhat »), περί των αποτελεσμάτων μιας περαιτέρω εναρμόνισης, την οποία επισυνήψαν οι προσφεύγουσες στο δικόγραφο της απάντησής τους, καθώς επίσης και από την επιχειρηματολογία που ανέπτυξαν οι προσφεύγουσες κατά την παρούσα δίκη, οι επαγγελματικοί κύκλοι γενικά είναι υπέρ ενός υψηλότερου ποσοστού ειδικού φόρου και ενός χαμηλότερου ποσοστού αναλογικού φόρου. Αυτό είναι κατανοητό, δεδομένου ότι με τον τρόπο αυτό το σχετικό ποσοστό των εν λόγω επιχειρήσεων στην τελική τιμή των πιο ακριβών από τις μάρκες τσιγάρων αυξάνεται και δεδομένου ότι οι επιχειρήσεις αυτές έχουν προφανώς υψηλότερο κέρδος στις ακριβότερες μάρκες παρά στις φθηνότερες. Αντίστροφα, δεν είναι τόσο βέβαιο ότι η μεταβολή αυτή της σχέσης μεταξύ του ειδικού και του αναλογικού ποσοστού του φόρου θα εξυπηρετούσε επίσης το συμφέρον των καταναλωτών. Για τις φθηνότερες μάρκες, στην περίπτωση που δεν μεταβάλλεται το συνολικό ύψος του φόρου, τότε η αφορολόγητη τιμή επιβαρύνεται με υψηλότερο ποσοστό. Επομένως θα αυξηθεί η τιμή πωλήσεως στον καταναλωτή για τις φθηνότερες μάρκες.

Οι προσφεύγουσες εξάλλου δεν προσκόμισαν τις σελίδες 73 έως 80 της πιο πάνω έκθεσης, οι οποίες είναι εξίσου σημαντικές για την προκειμένη υπόθεση. Από τα στατιστικά στοιχεία που περιέχονται στις σελίδες αυτές προκύπτει αναμφισβήτητα ότι οι διαφορές τιμής στις διάφορες μάρκες στις χώρες όπου συναντάται υψηλός αναλογικός φόρος είναι σαφώς μεγαλύτερες παρά στις χώρες που έχουν υψηλό ειδικό φόρο. Έτσι στην Ιταλία το ακριβότερο τσιγάρο στοιχίζει 500 % παραπάνω από το φθηνότερο, ενώ στην Ιρλανδία, ακραία περίπτωση υψηλών ειδικών φόρων, η διαφορά είναι μόνο 10 %. Στις Κάτω Χώρες και το Λουξεμβούργο εξάλλου ο υψηλός αναλογικός φόρος δεν φαίνεται να εμποδίζει τις μάρκες με τη μεγαλύτερη κυκλοφορία να είναι αισθητά ακριβότερες από τις φθηνότερες μάρκες, οι οποίες, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που αναφέρει η έκθεση, στις Κάτω Χώρες αντιπροσωπεύουν μόνο περίπου το 15 % της αγοράς (σε σχέση με το 75 % της αγοράς που κατέχει η κατηγορία των τιμών με τη μεγαλύτερη κυκλοφορία, η οποία είναι ακριβότερη κατά 10 % περίπου). Τα στοιχεία αυτά σχετικοποιούν οπωσδήποτε την αξία των ισχυρισμών των προσφευγουσών σχετικά με το « συμπιεστικό αποτέλεσμα » των υψηλών αναλογικών φόρων.

Το άρθρο 5 της πρώτης οδηγίας ορίζει ότι οι καπνοβιομηχανίες και οι εισαγωγείς καθορίζουν ελεύθερα τις ανώτατες τιμές λιανικής πωλήσεως, εκτός αν υπάρχει εθνική νομοθεσία για τον έλεγχο των τιμών. Επομένως κάθε συμφωνία μεταξύ καπνοβιομηχανιών και εισαγωγέων όσον αφορά αυτές τις τιμές λιανικής πωλήσεως πρέπει καταρχήν να θεωρείται από την Επιτροπή ασυμβίβαστη με τη διάταξη αυτή, πράγμα το οποίο παρουσιάζει ιδιαίτερη

σημασία για την εκτίμηση των συμφωνιών περί τιμών που εξετάζονται εν προκειμένω. Το άρθρο 5, παράγραφος 2, ορίζει στη συνέχεια ότι προκειμένου να διευκολυνθεί η είσπραξη του ειδικού φόρου καταναλώσεως, τα κράτη μέλη δύνανται να καθορίσουν μια κλίμακα τιμών λιανικής πωλήσεως, υπό τον όρο όμως ότι κάθε κλίμακα θα είναι αρκετά εκτεταμένη και διαφοροποιημένη ώστε να ανταποκρίνεται πραγματικά στην ποικιλία των κοινοτικών προϊόντων.

Από το άρθρο 5, εξεταζόμενο στο σύνολό του, πρέπει να συναχθεί ότι ακόμη και το ενδεχομένως πολύ υψηλό ποσοστό του αναλογικού φόρου που περιλαμβανόταν το 1972 στον εν προκειμένω φόρο καταναλώσεως καπνού (75 %) δεν αποτέλεσε για το Συμβούλιο λόγο για να επιτραπούν οι συμφωνίες, αποφάσεις ή εναρμονισμένες πρακτικές για τις τιμές ή τα μέτρα εκ μέρους των δημοσίων αρχών για να περιοριστούν οι μάρκες (κατηγορίες τιμών) που κυκλοφορούν στην αγορά. Αντίθετα, όσον αφορά τις συμφωνίες επί των περιθωρίων εμπορικού κέρδους, από την οδηγία αυτή δεν μπορεί να συναχθεί κανένα σαφές συμπέρασμα, εκτός από την περίπτωση που οι συμφωνίες αυτές περιορίζουν επίσης την ελευθερία για τον καθορισμό των τιμών λιανικής πωλήσεως (τελικών τιμών).

1.3. Η ολλανδική νομοθεσία περί φόρου καταναλώσεως καπνών

Τα τελευταία αυτά συμπεράσματά μου από την ανάλυση των οδηγιών εναρμονίσεως ισχύουν επίσης, πλην ορισμένων ιδιομορφιών για τις οποίες θα κάνω λόγο αργότερα, για τον ολλανδικό νόμο περί φόρου καταναλώσεως καπνών (Wet op de accijns van tabaksfabrikaten, Stb. 1964, 208, όπως τροποποιήθηκε κατ' επανάληψη έκτοτε). Το 1977 το αναλογικό τμήμα του φόρου αυτού μειώθηκε για τα τσιγάρα στο 51,75 % της τιμής λιανικής πωλήσεως, μείωση η οποία είχε ως συνέπεια να μετριαστεί το στρεβλωτικό αποτέλεσμα επί του ανταγωνισμού που είχε προκαλέσει η σχέση με τον ειδικό φόρο των 2,50 ολλανδικών φιορινίων ανά χίλια τσιγάρα. Το 1980 το αναλογικό τμήμα του φόρου μειώθηκε ακόμη και έφτασε πάλι στο 50, 72 % και το ειδικό τμήμα αυξήθηκε σε 9,45 ολλανδικά φιορίνια ανά χίλια τσιγάρα, με αποτέλεσμα την ακόμα μεγαλύτερη εξισορρόπηση της σχέσης μεταξύ του αναλογικού και του ειδικού στοιχείου. Για την προκειμένη δίκη σημασία έχουν ακριβώς οι τροποποιήσεις της νομοθεσίας κατά τα δύο εν λόγω έτη. Το άρθρο 30 του ολλανδικού νόμου ορίζει συγκεκριμένα ότι τα επεξεργασμένα καπνά δεν μπορούν να πωλούνται σε μη μεταπωλητές « ... σε τιμή κατώτερη της τιμής που αναγράφεται στην επικολλημένη φορολογική ταινία ». Η διάταξη αυτή, η οποία έπαιξε σημαντικό ρόλο στην προκειμένη δίκη, αποκλείει οπωσδήποτε τον ανταγωνισμό μεταξύ των λιανοπωλητών ως προς τις τιμές. Αντίθετα, ούτε η διάταξη αυτή ούτε οιαδήποτε άλλη διάταξη νόμου περιορίζει την ελευθερία των καπνοβιομηχανιών και των εισαγωγέων να ορίζουν ελεύθερα τις τιμές τους λιανικής πωλήσεως εντός των ορίων των τιμών λιανικής πωλήσεως για τις οποίες διατίθενται ταινίες φόρου σύμφωνα με το άρθρο 5 της πρώτης οδηγίας, και εφόσον τηρούν το άρθρο 28 του νόμου. Σύμφωνα με την πρώτη παράγραφο του τελευταίου αυτού άρθρου, μια καπνοβιομηχανία ή ένας έμπορος χονδρικής πωλήσεως μπορεί να πωλήσει άμεσα ή έμμεσα τον ίδιο επεξεργασμένο καπνό σε μία και μόνο τιμή λιανικής πωλήσεως, εκτός αν έχει γίνει σαφής διάκριση εντός της ίδιας μάρκας ή με τη μάρκα που αναγράφεται στο ίδιο το πακέτο. Για να καταστεί ίσως δυνατό να υπάρχει ιδίως διαφορά τιμής μεταξύ των παλιών αποθεμάτων και των νέων συμπληρωματικών ποσοτήτων σε περίπτωση αυξήσεως ή μειώσεως της τιμής, το άρθρο 28, παράγραφος 2, επιτρέπει στον υπουργό να εγκρίνει παρεκκλίσεις από τον κανόνα της πρώτης παραγράφου υπό τις προϋποθέσεις που θέτει ο ίδιος. Ο υπουργός έκανε πολύ τακτικά χρήση της δυνατότητας αυτής εκδίδοντας μεταβατικές διατάξεις οι οποίες επέτρεπαν την πώληση συνήθως επί ένα μήνα του ίδιου επεξεργασμένου καπνού της ίδιας μάρκας, τόσο στην τιμή λιανικής πωλήσεως που ίσχυε *πριν* από την ημερομηνία που άρχισε να ισχύει η απόφαση αυτή όσο και στην τιμή που ίσχυε *μετά* από την ημερομηνία αυτή.

Το σύστημα του νόμου (φορολογικές ταινίες που αναγράφουν την τιμή λιανικής πωλήσεως) έχει επιπλέον ως συνέπεια ότι δεν περιέχει περιορισμούς όσον αφορά τον καθορισμό των περιθωρίων εμπορικού κέρδους. Επομένως ο νόμος αυτός δεν περιορίζει ούτε τον ανταγωνισμό μέσω των τιμών μεταξύ καπνοβιομηχανιών και εισαγωγέων κατά τον καθορισμό των τελικών τιμών, ούτε τον ανταγωνισμό μέσω των τιμών κατά την πώληση από τις καπνοβιομηχανίες ή τους εισαγωγείς σε εμπόρους χονδρικής και λιανικής πωλήσεως (και κατά την πώληση από εμπόρους χονδρικής πωλήσεως σε εμπόρους λιανικής πωλήσεως).

1.4. Ο νόμος περί τιμών

Σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 1, του νόμου περί τιμών (Prijzenwet), της 24ης Μαρτίου 1961 (Stb. 1965, σ. 646), οι υπουργοί μπορούν μεταξύ άλλων, για ορισμένα αγαθά και υπηρεσίες, εφόσον πληρούται η προϋπόθεση περί γενικού κοινωνικοοικονομικού συμφέροντος και αποκλειστικά όσον αφορά την εσωτερική αγορά, «να απαγορεύουν την πώληση... των αγαθών αυτών... σε τιμές ανώτερες των τιμών που έχουν εγκρίνει». Βάσει της διάταξης αυτής του Prijzenwet, κάθε χρόνο εκδιδόταν, κατά την κρίσιμη περίοδο για την προκειμένη δίκη, μια «απόφαση περί τιμών αγαθών και υπηρεσιών» (Prijzenbeschikking Goederen en Diensten). Το κείμενο μιας τέτοιας απόφασης ορίζει τα κριτήρια υπολογισμού, που σημαίνει ότι για μεν τις καπνοβιομηχανίες ορίζει τα είδη αυξήσεως του κόστους που μπορούν να μετακυλίσουν και ενδεχομένως το ποσοστό της αυξήσεως (ιδίως για τα έξοδα μισθοδοσίας), ενώ σε σχέση με τον πληθωρισμό εγκρίνεται επιπλέον για το σύνολο της βιομηχανίας ορισμένη αύξηση τιμών, ανάλογα με την «τιμή αναφοράς». Ως «τιμή αναφοράς» νοείται, σύμφωνα με το άρθρο 1 της απόφασης, «η τιμή την οποία χρέωσε ο ενδιαφερόμενος ή ο δικαιοπάροχός του, πλην του φόρου κύκλου εργασιών, για αγαθό που μεταβίβασε ή μίσθωσε... την τελευταία φορά πριν από την 1η Δεκεμβρίου (του προηγουμένου έτους) ή, αν είναι υψηλότερη, η ανώτατη τιμή την οποία μπορούσε να χρεώσει ο ενδιαφερόμενος ή ο δικαιοπάροχός του, πλην του κύκλου εργασιών, για το αγαθό αυτό... στις 30 Νοεμβρίου (του προηγουμένου έτους) δυνάμει παρεκκλίσεως που εγκρίθηκε βάσει της απόφασης περί τιμών αγαθών και υπηρεσιών (του προηγουμένου έτους)». Το άρθρο 2 της απόφασης ορίζει στη συνέχεια τα εξής όσον αφορά την ανώτατη τιμή (εκτός από την περίπτωση της επιτρεπόμενης μετακύλισης της αυξήσεως του κόστους): «απαγορεύεται σε κάθε κατασκευαστή να πωλεί στην εσωτερική αγορά οιοδήποτε αγαθό σε τιμή ανώτερη από το X % (το 1980: 100,2 %) της τιμής αναφοράς του ίδιου αγαθού σε αντίστοιχη περίπτωση, αφού αφαιρεθούν οι έμμεσοι φόροι που περιλαμβάνονται στην τιμή αυτή». Η διατύπωση αυτή είναι η διατύπωση της PGD που ίσχυε για το έτος 1980, δηλαδή ημερομηνία αναφοράς για την τιμή αναφοράς ήταν η 30ή Νοεμβρίου 1979.

Η διατύπωση του άρθρου 2 της PGD και του άρθρου 2 του ίδιου του Prijzenwet δεν περιέχει κανένα στοιχείο που να επιτρέπει τον ισχυρισμό ότι οι επιτρεπόμενες αυξήσεις μπορούν να πραγματοποιηθούν μόνο εντός συγκεκριμένης προθεσμίας μετά την έναρξη ισχύος της PGD. Η άποψη αυτή είναι επίσης εμφανώς ασυμβίβαστη με το γενικό σκοπό του Prijzenwet, δηλαδή με την κατά το δυνατόν αποφυγή αυξήσεων των τιμών και αντίστοιχα με τη μείωσή τους σε περίπτωση μειώσεως του κόστους. Τέλος, το άρθρο 2 της PGD δεν θίγει το ζήτημα του καθορισμού από τους κατασκευαστές των τιμών πωλήσεως προς τους καταναλωτές. Επί των αναφερθέντων σημείων η ελευθερία του ανταγωνισμού των κατασκευαστών δεν περιορίζεται επομένως από την PGD.

Το άρθρο 3 της PGD του 1980 απαγορεύει στους εμπόρους χονδρικής πωλήσεως (όπως ακριβώς, mutatis mutandis, και οι προηγούμενες PGD) μεταξύ άλλων «να πωλούν στην εγχώρια αγορά οιοδήποτε αγαθό... σε τιμή ανώτερη της τιμής αγοράς του αγαθού αυτού, προσαυξημένης κατά το ποσοστό του εμπορικού κέρδους που υπολόγισε ο ίδιος ή ο δικαιοπάροχός του την τελευταία φορά πριν

από την 1η Δεκεμβρίου 1979 για το ίδιο προϊόν σε αντίστοιχη περίπτωση, καθώς και προσαυξημένης κατά τον οφειλόμενο φόρο κύκλου εργασιών ». Στη διάταξη αυτή αναφέρεται η θεωρία των « αλυσιδωτών συνεπειών » που πρόβαλαν οι προσφεύγουσες. Όταν ο κατασκευαστής ή ο εισαγωγέας δεν αυξάνει ή δεν αυξάνει πλήρως ή αμέσως τις τιμές με τις οποίες πωλεί σύμφωνα με την PGD ή τις μειώνει μάλιστα λόγω οφέλους στο επίπεδο κόστους ή για εμπορικούς λόγους, ο έμπορος χονδρικής πωλήσεως οφείλει να μετακυλίσει τις προσωρινά ίσως χαμηλές σχετικά αυτές τιμές — σε σχέση με ανταγωνιστές που ενεργούν ενδεχομένως διαφορετικά — στις τιμές στις οποίες μεταπωλεί. Αν ο μεταπωλητής είναι έμπορος χονδρικής πωλήσεως, το άρθρο 2 της PGD καθιστά, επίσης κατά την άποψή μου, αδύνατη καταρχήν την αύξηση του περιθωρίου εμπορικού κέρδους σε όφελος του χονδρεμπόρου αυτού (πλην της μορφής συμπληρωματικών επιστροφών που χορηγούνται εκ των υστέρων, αν και από τη δικογραφία προκύπτει επίσης ότι επί του σημείου αυτού οι διοικητικές αρχές δείχνουν κάποια ελαστικότητα στην αγορά τσιγάρων, ελαστικότητα της οποίας όμως η έκταση δεν αποδείχτηκε ακριβώς). Το ίδιο ισχύει καταρχήν (με τις ίδιες επιφυλάξεις) όταν η τιμή αγοράς του εμπόρου χονδρικής πωλήσεως προσδιορίζεται — μετά από διαπραγματεύσεις ή όχι — κατόπιν του υπολογισμού κάποιας εκπτώσεως επί της τιμής πωλήσεως στον καταναλωτή. Σε περίπτωση κάθετης επιβολής των τιμών, όπως προβλέπει εν προκειμένω το άρθρο 30 του νόμου περί φόρου καταναλώσεως καπνών, η κατάσταση διαφέρει όσον αφορά το περιθώριο εμπορικού κέρδους των εμπόρων λιανικής πωλήσεως. Η τιμή λιανικής πωλήσεως που ορίζεται από τον καπνοβιομήχανο καθίσταται έτσι υποχρέωση εκ του νόμου δυνάμει του εν λόγω άρθρου 30, πράγμα το οποίο δεν επιτρέπει στους εμπόρους λιανικής πωλήσεως να μετακυλίσουν τις χαμηλότερες τιμές αγοράς. Συμμερίζομαι την άποψη της Επιτροπής σύμφωνα με την οποία το άρθρο 30 του εν λόγω νόμου περί φόρου καταναλώσεως καπνών θα ήταν προφανώς αυτό που θα είχε ανώτερη τυπική ισχύ, αν η αγορανομία ή το αγορανομικό δικαστήριο είχε την απίθανη ιδέα ότι συνιστά παράβαση της PGD το γεγονός ότι ο έμπορος λιανικής πωλήσεως δεν μεταπωλεί φθηνότερα παρά το γεγονός ότι αγοράζει φθηνότερα. Εφόσον η τιμή λιανικής πωλήσεως καθορίζεται από την καπνοβιομηχανία ή τον εισαγωγέα, ο έμπορος λιανικής πωλήσεως δεν έχει οπωσδήποτε καμιά εξουσία για να μεταβάλει την τιμή αυτή. Επιπλέον, το σύστημα των επιστροφών προς τα εξειδικευμένα καταστήματα, το οποίο πρέπει ακόμη να εξετάσω και το οποίο οι ολλανδικές δημόσιες αρχές κρίνουν *τουλάχιστον* « αποδεκτό » — κατά τα φαινόμενα δε συνέστησαν την καθιέρωσή του — επιβεβαιώνει ένα σημαντικό συμπέρασμα, το οποίο επίσης προκύπτει σαφώς από το άρθρο 3 της PGD, δηλαδή ότι η διάταξη αυτή περί περιθωρίων εμπορικού κέρδους δεν παρεμποδίζει επ' ουδενί λόγω τη χορήγηση ποσοτικών επιστροφών ή άλλων επιστροφών ή πριμοδοτήσεων που χορηγούνται μετά την πώληση στους εμπόρους χονδρικής ή λιανικής πωλήσεως. Κατά τις συμφωνίες περί τιμών που εκτίθενται στην απόφαση, και οι ίδιες άλλωστε οι προσφεύγουσες θεωρούν ότι αυτό ισχύει επίσης για το χονδρεμπόριο (βλ. σημείο 65 της απόφασης).

Επί του σημείου αυτού επομένως πρέπει να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η PGD επιτρέπει τον ανταγωνισμό ως προς τα περιθώρια εμπορικού κέρδους των καπνοβιομηχανιών και εισαγωγέων, έναντι του χονδρεμπορίου μεν μόνο υπό τη μορφή ειδικών επιστροφών ή πριμοδοτήσεων μετά την πώληση και την παράδοση, όσον αφορά όμως το λιανεμπόριο υπό τη μορφή επίσης χαμηλότερων τιμών αγοράς (υψηλότερων επιστροφών επί των τιμών πωλήσεως προς τον καταναλωτή). Το συμπέρασμα αυτό έχει σημασία, διότι για τα προϊόντα για τα οποία υπάρχει κάθετη επιβολή τιμών ο ανταγωνισμός μέσω των περιθωρίων εμπορικού κέρδους συνιστά, προπάντων στο στάδιο του λιανεμπορίου, όπως είναι γνωστό, εξαιρετικά σημαντικό μέσο ανταγωνισμού για να παρακινηθούν οι έμποροι λιανικής πωλήσεως να αυξήσουν τις πωλήσεις των σχετικών προϊόντων. Επί του θέματος αυτού επικαλούμαι τα όσα υποστηρίζονται στα συγγράμματα στα οποία παραπέμπω στις προτάσεις μου της 18ης Οκτωβρίου 1983 στην υπόθεση του ολλανδοφλαμανδικού καρτέλ του βιβλίου.

1.5. Οι πιέσεις που οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται ότι άσκησαν οι δημόσιες αρχές

Από τα έγγραφα που προσκόμισαν οι προσφεύγουσες, τα οποία απέστειλε στην Επιτροπή ο Υπουργός Οικονομίας στις 12 Μαΐου και 20 Ιουλίου 1980 καθώς και στις 20 Ιουλίου 1981 (παραρτήματα IX, X και XI του δικογράφου της προσφυγής στην υπόθεση 240/82), όπως επίσης και από άλλα έγγραφα που προσκόμισαν οι προσφεύγουσες, αποδεικνύεται ότι οι ολλανδικές αρχές παρενέβησαν οπωσδήποτε ενεργά στην πολιτική που ακολούθησαν οι προσφεύγουσες όσον αφορά τις τιμές και τα περιθώρια εμπορικού κέρδους. Η γενική κατεύθυνση των υποδείξεων των διοικητικών αρχών στο πλαίσιο των διαβουλεύσεών τους με την SSI εκτίθεται στο σημείο 88 της προσβαλλόμενης απόφασης και διευκρινίζεται περισσότερο στα σημεία 91 έως 97 της απόφασης αυτής.

Από τα έγγραφα που προσκόμισαν οι προσφεύγουσες δεν συνάγεται ότι οι ολλανδικές αρχές παρότρυναν την SSI να ενεργήσει ώστε τα αποτελέσματα των διαβουλεύσεων να αποτελέσουν αντικείμενο δεσμευτικών συμφωνιών μεταξύ των προσφευγουσών. Στα έγγραφα που προσκομίστηκαν το Υπουργείο Οικονομίας διαψεύδει κατά τα λοιπά ρητά ότι διατύπωσε ποτέ τέτοιο αίτημα και στη συνέχεια αρνείται ότι οι ολλανδικές αρχές είχαν λάβει γνώση του περιεχομένου των συμφωνιών που συνήφθησαν. Οι διαψεύσεις αυτές ενισχύονται επιπλέον από το γεγονός ότι σύμφωνα με το σημείο 2 της προσβαλλόμενης απόφασης και σύμφωνα με το άρθρο 3 της συστατικής πράξης της SSI, την οποία προσκόμισαν οι προσφεύγουσες ως παράρτημα I του δικογράφου της προσφυγής της SSI, ο καθορισμός των κανόνων για τη ρύθμιση του ανταγωνισμού μεταξύ των μελών της SSI δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα που έχει το όργανο αυτό να διαπραγματεύεται με τις δημόσιες αρχές. Όσον αφορά τουλάχιστον τις συμφωνίες για τις οποίες κατηγορούνται οι προσφεύγουσες σε σχέση με τις τιμές πωλήσεως στον καταναλωτή, οιαδήποτε εμμονή των διοικητικών αρχών για να συναφθούν σχετικά δεσμευτικές συμφωνίες δεν θα συμβιβαζόταν επιπλέον προς το προαναφερθέν άρθρο 5 της πρώτης οδηγίας. Για το λόγο αυτό η εμμονή των αρχών δεν μπορεί να τεκμαίρεται ούτε άλλωστε οι προσφεύγουσες απέδειξαν ότι υπήρξε.

Το γεγονός ότι οι οδηγίες εναρμονίσεως δεν αποκλείουν κάθε διαβούλευση μεταξύ των δημόσιων αρχών και των βιομηχάνων και εισαγωγέων, αλλά αντίθετα επιτρέπουν ρητά κάποια συνεννόηση, προκύπτει από το άρθρο 8, πρώτη παράγραφος, της πρώτης οδηγίας και από το άρθρο 10, στοιχείο β), της οδηγίας της 19ης Δεκεμβρίου 1977. Οι διαβουλεύσεις αυτές εντούτοις περιορίζονται σε στατιστικά στοιχεία όσον αφορά την προτίμηση του κοινού για τις διάφορες κατηγορίες τιμών, προκειμένου να καθοριστεί ποια είναι η κατηγορία τιμών με τη μεγαλύτερη ζήτηση. Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, της πρώτης οδηγίας, ο συντελεστής του αναλογικού φόρου καπνού και το ποσό του πάγιου ειδικού φόρου καπνού πρέπει να είναι οι ίδιοι για όλες τις κατηγορίες τιμών. Κατά το άρθρο 8, παράγραφος 1, της πρώτης οδηγίας και το άρθρο 10, στοιχείο β), της οδηγίας της 19ης Δεκεμβρίου 1977, το ποσό του πάγιου φόρου καπνού πρέπει εντούτοις να καθορίζεται δι' αναγωγής στα τσιγάρα της κατηγορίας τιμών με τη μεγαλύτερη ζήτηση. Για το σκοπό αυτό επομένως οι διοικητικές αρχές πρέπει να έχουν στη διάθεσή τους συνολικά στοιχεία.

Επειδή στην προκείμενη περίπτωση οι φόροι καταναλώσεως αποτελούν πολύ σημαντικό έσοδο για τον προϋπολογισμό, μπορεί να κατανοηθεί ο λόγος για τον οποίο οι δημόσιες αρχές επιθυμούν επίσης να γνωρίζουν περίπου τα έσοδα από τους φόρους αυτούς. Τα έσοδα αυτά εντούτοις δεν εξαρτώνται αποκλειστικά από το επίπεδο τιμών των διαφόρων κατηγοριών αλλά ακόμη περισσότερο από τη συνολική ζήτηση τσιγάρων και την κατανομή αυτής της συνολικής ζήτησης μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών τιμών. Η σημασία του σημείου αυτού, η οποία οδήγησε ακόμη και τις βελγικές δημόσιες αρχές να λάβουν μέτρα για την αποφυγή περιττών αυξήσεων τιμών, τονίζεται στη σκέψη 121 της απόφασης Fedetab, για την οποία θα μιλήσω στη συνέχεια κατ' επανάληψη (Jurispr. 1980, σ. 3125). Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που δημοσιεύονται

στο σημείο 11 της απόφασης της Επιτροπής, η συνολική κατανάλωση τσιγάρων στις Κάτω Χώρες ποικίλλει σημαντικά από έτος σε έτος με διαφορές που μπορούν να φθάσουν το 20 %. Επιπλέον, εκτός από τις περιπτώσεις πολύ δεσμευτικών περιορισμών πωλήσεων που συμφωνούνται σε σχέση με διάφορες κατηγορίες τιμών, οι καπνοβιομηχανίες και οι εισαγωγείς δεν μπορούν προφανώς να παράσχουν εγγυήσεις ότι η ζήτηση δεν θα μετακινηθεί προς τη χαμηλότερη κατηγορία τιμών, η οποία στις Κάτω Χώρες δεν αντιστοιχεί κατ' ανάγκη, όπως έχω ήδη αναφέρει, με την κατηγορία τιμών που εμφανίζει τη μεγαλύτερη ζήτηση. Επομένως, οι ολλανδικές αρχές, ακόμη και για λόγους που αφορούν τα έσοδα του προϋπολογισμού, δεν μπορούν να έχουν ιδιαίτερο συμφέρον να διαθέτουν στοιχεία των οποίων η ακρίβεια είναι κάτω του 10 % όσον αφορά την πολιτική τιμών των καπνοβιομηχανιών και εισαγωγέων. Το 1975 συγκεκριμένα οι δημόσιες αρχές πράγματι ζήτησαν συνολικά στοιχεία σχετικά με την πολιτική τιμών, επιδιώκοντας προφανώς στόχους δημοσιονομικής πολιτικής. Οι αρχές τότε, σύμφωνα με τις προσφεύγουσες, μείωσαν τους φόρους καταναλώσεως και παράλληλα ενέκριναν αύξηση της λιανικής τιμής πωλήσεως κατά 0,25 ολλανδικά φιορίνια ανά πακέτο, όχι μόνο για να ληφθούν υπόψη οι αυξήσεις του κόστους, αλλά και για να βελτιωθεί η αποδοτικότητα των καπνοβιομηχανιών και των εμπόρων. Επί του θέματος αυτού παραπέμπω στα σημεία 66 και 95 της προσβαλλόμενης απόφασης. Προκειμένου να μη μειωθούν τα έσοδα από το φόρο παρά τη μείωση της φορολογίας και προκειμένου οι έμποροι να επωφεληθούν από την αύξηση κατά 0,10 φιορίνια, οι αρχές επέμειναν, κατά τα λεγόμενα των προσφευγουσών, να εφαρμοστεί πράγματι η αύξηση τιμών που είχαν εγκρίνει. Το 1974 επίσης εγκρίθηκε αύξηση τιμών, σύμφωνα με το σημείο 58 της προσβαλλόμενης απόφασης, για να βελτιωθούν τα περιθώρια εμπορικού κέρδους. Εντούτοις, ακόμη και για το βαθμό βεβαιότητας σχετικά με την πολιτική που θα ακολουθούσαν οι προσφεύγουσες ως προς τις τιμές λιανικής πωλήσεως, βεβαιότητα που οι αρχές επιθυμούσαν να έχουν κατά τα έτη μεν αυτά για λόγους προϋπολογισμού, το 1974 δε για άλλους λόγους, δεν απαιτούνταν οπωσδήποτε για τους προαναφερθέντες εισοδηματικούς λόγους ακριβή στοιχεία και κατ' ανάγκη ίδια για όλες τις καπνοβιομηχανίες και τους εισαγωγείς σχετικά με τη μελλοντική πολιτική τους. Επομένως, λαμβανομένης μάλιστα υπόψη της μεγάλης αβεβαιότητας ως προς τον κύκλο εργασιών στις διάφορες κατηγορίες τιμών, σίγουρα επαρκούσαν ατομικά στοιχεία για να υπολογιστούν συνολικά τα έσοδα από το φόρο καπνού. Κατά τα λοιπά, τα έγγραφα που προσκόμισαν οι προσφεύγουσες δεν περιέχουν κανένα στοιχείο που να δείχνει ότι οι αρχές επέμειναν τότε ή οιοδήποτε άλλο έτος για να πετύχουν συμφωνίες περί τιμών οι οποίες να δεσμεύουν τις καπνοβιομηχανίες και τους εισαγωγείς, σαν τις συμφωνίες που συνήφθησαν σύμφωνα με τη δικογραφία το 1974, 1975 και 1978 για τις τιμές λιανικής πωλήσεως (τιμή πωλήσεως στον καταναλωτή). Όπως έχω παρατηρήσει, μια τέτοια εμμονή θα αποτελούσε άλλωστε προφανή παράβαση του άρθρου 5 της πρώτης οδηγίας.

Όσον αφορά το ύψος των περιθωρίων εμπορικού κέρδους, έχει αποδειχθεί πλήρως κατ' εμέ, βάσει των εγγράφων που προσκομίστηκαν, ότι τουλάχιστον το 1978 οι δημόσιες αρχές πίεσαν έντονα τους ενδιαφερομένους να χορηγήσουν τουλάχιστον τη μέγιστη επιτρεπόμενη αύξηση για τα περιθώρια κέρδους (βλ. σημείο 96, τρίτη παράγραφος, της απόφασης της Επιτροπής). Επαπειλήθηκε επίσης τότε να θεσπιστεί λεπτομερής ρύθμιση περί τιμών η οποία να έχει εφαρμογή σε όλο τον κλάδο. Όπως όμως ορθώς παρατήρησε η Επιτροπή, ο Prijzenwet επιτρέπει μεν να προσδιοριστούν με ακρίβεια τα μέγιστα περιθώρια εμπορικού κέρδους, αλλά όχι και να επιβληθούν τα μέγιστα αυτά όρια συγχρόνως και ως ελάχιστα. Και αν ακόμη έχει ασκηθεί τόσο έντονη πίεση, οι επαγγελματικοί κύκλοι διατηρούν πλήρως την ευθύνη τους όσον αφορά συμφωνίες ή εναρμονισμένες πρακτικές που περιορίζουν τον ανταγωνισμό στον κλάδο. Από τα έγγραφα που προσκόμισαν οι προσφεύγουσες δεν μπορεί να συναχθεί άλλωστε ότι οι ολλανδικές αρχές πράγματι επέμειναν για να συνάψουν οι ενδιαφερόμενοι δεσμευτική συμφωνία σχετικά με

τα περιθώρια εμπορικού κέρδους που χορηγούν. Στα προσκομισθέντα έγγραφα άλλωστε του Υπουργείου Οικονομίας διαψεύδεται ρητά ότι υπήρξε οιαδήποτε πίεση για τη σύναψη συμφωνιών επί του σημείου αυτού.

Όσον αφορά τις επιστροφές προς τα εξειδικευμένα καταστήματα, έχει αποδειχθεί επίσης ότι οι αρχές άσκησαν πίεση για τη χορήγηση και για το ύψος των επιστροφών αυτών. Όμως ούτε εδώ συνάγεται από τα προσκομισθέντα έγγραφα ότι οι αρχές επέμειναν για τη σύναψη τέτοιας συλλογικής συμφωνίας. Δεν είναι δυνατόν οπωσδήποτε να θεωρηθούν οι αρχές ως συνυπεύθυνες σε οιοδήποτε βαθμό για τα κριτήρια επιλογής που συμφωνήθηκαν όσον αφορά τα εξειδικευμένα καταστήματα προς τα οποία χορηγούνται οι επιστροφές ή όσον αφορά τους όρους (που περιορίζουν τον περιορισμό μεταξύ των μελών της SSI και επίσης μεταξύ των εν λόγω εξειδικευμένων καταστημάτων) οι οποίοι επιβλήθηκαν στα εξειδικευμένα καταστήματα που εισπράττουν επιστροφές. Οι αρχές αρνούνται ακόμη και το ότι γνώριζαν τις προϋποθέσεις αυτές για τη χορήγηση των επιστροφών. Οι προϋποθέσεις αυτές εκτίθενται στα σημεία 41 έως 49 της προσβαλλόμενης απόφασης.

1.6. Τελικές παρατηρήσεις

Βάσει των πιο πάνω αναλύσεών μου καταλήγω τελικά στο εξής συμπέρασμα:

— *πρώτον*, ο ανταγωνισμός μεταξύ των καπνοβιομηχανιών και των εισαγωγέων όσον αφορά τον καθορισμό των τιμών πωλήσεως τσιγάρων στον καταναλωτή δεν περιορίστηκε ούτε από τη νομοθεσία περί φόρων καταναλώσεως καπνών ούτε από τις κανονιστικές ρυθμίσεις περί τιμών ούτε από τις πιέσεις που άσκησαν οι αρχές·

— *δεύτερον*, οι πιέσεις τις οποίες σίγουρα άσκησαν οι αρχές όσον αφορά τα περιθώρια εμπορικού κέρδους των εμπόρων αφορούσαν αποκλειστικά τα ελάχιστα περιθώρια κέρδους και ούτε η ισχύουσα κανονιστική ρύθμιση ούτε η ρύθμιση περί τιμών που μπορούσε να θεσπιστεί βάσει του Prijzenwet παρεμπόδισαν ή μπορούσαν να παρεμποδίσουν τις καπνοβιομηχανίες και τους εισαγωγείς να χορηγήσουν ιδίως ατομικά σε ορισμένους εμπόρους λιανικής πωλήσεως μεγαλύτερο περιθώριο εμπορικού κέρδους επί του τμήματος δεδομένης τιμής λιανικής πωλήσεως που τους ανήκε· όσον αφορά μόνο τους εμπόρους χονδρικής πωλήσεως, αποδείχθηκε ότι καταρχήν είχαν την υποχρέωση να μετακυλίσουν στο λιανικό εμπόριο την υψηλότερη επιστροφή επί της τιμής λιανικής πωλήσεως που είχε εγκριθεί σύμφωνα με την RGD· αυτό όμως δεν έθιγε τη δυνατότητα χορηγήσεως και στους εμπόρους αυτούς ορισμένων οφελών τα οποία δεν θα ήσαν υποχρεωμένοι να μετακυλίσουν στους πελάτες τους·

— *τρίτον*, οι αρχές άσκησαν οπωσδήποτε ισχυρές πιέσεις επί της SSI για να χορηγηθούν επιστροφές ορισμένου ύψους στα εξειδικευμένα καταστήματα, αλλά δεν υπάρχει καμιά απόδειξη ότι οι αρχές παρακίνησαν τους ενδιαφερομένους να συνάψουν συλλογική συμφωνία η οποία να περιορίζει τον ανταγωνισμό, όπως η συμφωνία εν προκειμένω.

Το επιχείρημα που επιχείρησαν να αντλήσουν οι προσφεύγουσες επί των τριών αυτών σημείων από την απόφαση Fedetab (απόφαση της 29ης Οκτωβρίου 1980 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 209 έως 215 και 218/78, Jurispr. 1980, σ. 3125) δεν μπορεί να γίνει δεκτό.

Όσον αφορά τις συμφωνίες περί τιμών λιανικής πωλήσεως τις οποίες συνήψαν οι προσφεύγουσες, πρέπει καταρχάς να γίνει δεκτό ότι η εν λόγω απόφαση δεν αφορούσε παρόμοιες συμφωνίες. Δεύτερον, η ενδεχόμενη επίδραση κρατικών μέτρων και των πιέσεων που άσκησε η διοίκηση δεν μπορεί προφανώς να προσδιοριστεί παρά μόνο μετά από εξέταση των μέτρων και των πιέσεων αυτών όπως ακριβώς έχουν διαπιστωθεί στο εν λόγω κράτος μέλος. Μια ουσιώδης διαφορά μεταξύ της κατάστασης στο Βέλγιο, όπως συνοψίζεται

στη σκέψη 127, και της κατάστασης στις Κάτω Χώρες έγκειται στο γεγονός ότι η μειωτική τάση των τιμών ως αποτέλεσμα του πολλαπλασιαστή, ο οποίος είναι επίσης υψηλός στις Κάτω Χώρες, είναι πολύ ασθενέστερη στις Κάτω Χώρες, λόγω του ελάχιστου φόρου καταναλώσεως καπνών. Πράγματι, ο φόρος αυτός είναι σαφώς χαμηλότερος στις Κάτω Χώρες παρά στο Βέλγιο (βάσει των κειμένων διατάξεων του 1977 που αναφέρουν οι προσφεύγουσες, περίπου 50 % του συνολικού ύψους του αναλογικού φόρου καπνού και του ειδικού φόρου σε σχέση με το 90 % του ποσού αυτού στο Βέλγιο). Τέλος, στην προκειμένη περίπτωση δεν έχει αποδειχθεί ότι και οι ολλανδικές αρχές παρεμποδίζουν τους ενδιαφερομένους να μειώνουν τις τιμές τους (όπως φαίνεται να συμβαίνει στο Βέλγιο, σύμφωνα με τη σκέψη 129 της απόφασης Fedetab) μη δίνοντας ταινίες φόρου για τις χαμηλότερες αυτές τιμές. Η σκέψη 16 της απόφασης του Δικαστηρίου της 5ης Απριλίου 1984 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 177 και 178/82 (Jan van de Haar και Kaveka de Meern BV) δείχνει αντίθετα ότι αυτό δεν συμβαίνει στις Κάτω Χώρες.

Όσον αφορά τη δυνατότητα ανταγωνισμού ως προς τα περιθώρια εμπορικού κέρδους, από την προηγούμενη ανάλυσή μου προκύπτει αντίθετα ότι το συμπέρασμα που συνάγεται για το Βέλγιο στη σκέψη 131 της προαναφερθείσας απόφασης Fedetab ισχύει επίσης για τις Κάτω Χώρες, και ειδικότερα για το λιανικό εμπόριο στις Κάτω Χώρες. Ορθώς επομένως και η ίδια η Επιτροπή τόνισε, επί του σημείου αυτού, την αναλογία που υπάρχει μεταξύ των καταστάσεων που επικρατούν στο Βέλγιο και στις Κάτω Χώρες.

Όσον αφορά τις επιστροφές προς τα εξειδικευμένα καταστήματα, μπορώ εδώ να περιοριστώ στη διαπίστωση ότι στις εν λόγω βελγικές υποθέσεις δεν υπήρχε παρόμοια κανονιστική ρύθμιση.

Οι διαπιστώσεις αυτές ανασκευάζουν ήδη εκ των προτέρων σημαντικό μέρος από τις αιτιάσεις των προσφευγουσών. Θα εξετάσω εντούτοις στη συνέχεια χωριστά, στο μέτρο του αναγκαίου, τους λόγους που επικαλούνται.

2. *Ο πρώτος λόγος ακυρώσεως*

2.1. Ο ισχυρισμός ότι αποκλειόταν ο πραγματικός ανταγωνισμός

Με τον πρώτο λόγο τους οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται, πρώτον, ότι το σύνολο των διατάξεων που θέσπισαν οι δημόσιες αρχές και των οδηγιών που έδωσαν παρεμπόδιζε οιοδήποτε πραγματικό ανταγωνισμό μεταξύ καπνοβιομηχανιών και εισαγωγέων τσιγάρων. Όλα τα επιχειρήματα που ανέπτυξαν οι προσφεύγουσες επί του σημείου αυτού πρέπει να απορριφθούν βάσει των προηγουμένων αναλύσεών μου σχετικά με το περιεχόμενο και τα αποτελέσματα αυτής της παρέμβασης των κρατικών αρχών. Επιπλέον, η προϋπόθεση στην οποία στηρίζεται η επιχειρηματολογία αυτή, δηλαδή ότι το άρθρο 85, παράγραφος 1, αφορά μόνο τους περιορισμούς του « πραγματικού ανταγωνισμού » (οιοδήποτε κι αν είναι το περιεχόμενο της έννοιας αυτής που στασιάζεται στη θεωρία), δεν βρίσκει κανένα έρεισμα ούτε στο άρθρο αυτό ούτε στη νομολογία του Δικαστηρίου. Επί του σημείου αυτού παραπέμπω π.χ. στη σκέψη 24 της απόφασης του Δικαστηρίου, την οποία αναφέρουν οι προσφεύγουσες, στις υποθέσεις της ζάχαρης τις οποίες έχω ήδη μνημονεύσει, καθώς και στη σκέψη 132 της απόφασης Fedetab, την οποία επίσης αναφέρουν οι προσφεύγουσες. Ήδη στην υπόθεση 56/65 (Société technique minière κατά Maschinenbau Ulm, Jurispr. 1966, σ. 338), το Δικαστήριο δέχτηκε σαφώς ότι κατά την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, πρόκειται αποκλειστικά για το ζήτημα κατά πόσο ο ανταγωνισμός, που θα ήταν δυνατός χωρίς την εξεταζόμενη συμφωνία, παρεμποδίζεται, περιορίζεται ή νοθεύεται αισθητά.

Όπως παραδέχθηκαν οι ίδιες οι προσφεύγουσες κατά τη δίκη, η επιρροή που άσκησε η διοίκηση και την οποία μόλις εξέτασα, πρώτον, δεν παρεμπόδισε τις καπνοβιομηχανίες ή τους εισαγωγείς να διαθέσουν στην

αγορά νέες μάρκες σε χαμηλότερες τιμές. Δεύτερον, δεν παρεμπόδισε μετά την έγκριση αυξήσεως των τιμών η αύξηση να μην εφαρμοσθεί αμέσως αλλά μόνον αργότερα ή μόνο μερικώς. Τρίτον, η επιρροή των δημόσιων αρχών δεν αποτέλεσε εμπόδιο προκειμένου η αύξηση των περιθωρίων εμπορικού κέρδους που επιθυμούσαν οι δημόσιες αρχές να χρηματοδοτηθεί εν μέρει ατομικά από καπνοβιομηχανίες ή εισαγωγείς μέσω εισφορών που επέβαλαν στα δικά τους περιθώρια κέρδους. Το πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα, στο οποίο οι προσφεύγουσες προσέδωσαν τόσο μεγάλη σημασία [2], είχε ως αποτέλεσμα ότι ακόμη και η χρηματοδότηση ενός μικρού μόνο μέρους της αύξησης του περιθωρίου εμπορικού κέρδους μέσω εισφορών επί του ιδίου κέρδους μπορεί να προκαλέσει σημαντικές βελτιώσεις της ανταγωνιστικής θέσεως όσον αφορά την τελική τιμή καταναλωτή. Σχετικά με το λεγόμενο « συμπιεστικό αποτέλεσμα », πρέπει ακόμη να παρατηρηθεί ότι η αναγνώριση της ύπαρξης του αποτελέσματος αυτού δεν συνεπάγεται καθόλου ότι το κόστος όλων των καπνοβιομηχανιών ή χονδρεμπόρων συμπιέζεται κατά το ίδιο ποσό ανά όμοια μονάδα (π.χ. 1 000 τσιγάρα). Η αρχή της απαγόρευσης της ισχύος συγχρόνως δύο τελικών τιμών για την ίδια μάρκα συνεπάγεται τελικά μόνο δυσχέρειες τεχνικής φύσεως, εφόσον έχουν σημειωθεί εν τω μεταξύ μειώσεις τιμών, όχι όμως εφόσον δεν έχουν σημειωθεί αυξήσεις τιμών ή οι αυξήσεις αυτές ήταν μερικές ή έγιναν αργότερα σε σχέση με τους ανταγωνιστές.

Όσον αφορά τις συμφωνίες περί περιορισμών του ανταγωνισμού ως προς τα περιθώρια εμπορικού κέρδους, έχω ήδη εξηγήσει το λόγο για τον οποίον το αποτέλεσμα των αλυσιδωτών συνεπειών που αναφέρουν οι προσφεύγουσες δεν παρεμποδίζει τον ανταγωνισμό ως προς τα περιθώρια εμπορικού κέρδους στο επίπεδο του λιανικού εμπορίου. Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο για τη χορήγηση ειδικών πριμοδοτήσεων σε περίπτωση εξαιρετικών προσπαθειών εκ μέρους ενός εμπόρου λιανικής πωλήσεως. Από άποψη αποκτήσεως πελατείας ο ανταγωνισμός μέσω των περιθωρίων εμπορικού κέρδους αποτελεί ακριβώς σοβαρό ανταγωνιστικό όπλο κατά το στάδιο αυτό. Ο ανταγωνισμός μέσω των περιθωρίων κέρδους, ο οποίος δεν μεταβάλλει καθόλου την τιμή λιανικής πωλήσεως και ο οποίος επομένως βαρύνει το κέρδος της καπνοβιομηχανίας, του εισαγωγέα ή του εμπόρου χονδρικής πωλήσεως, είναι δυνατός κατά τα λοιπά — αντίθετα προς τον ανταγωνισμό μέσω των λιανικών τιμών — χωρίς πρακτικά εμπόδια καθόλη τη διάρκεια εφαρμογής των PGD, όπως παρατήρησε και η Επιτροπή. Η επιχειρηματολογία των προσφευγουσών σύμφωνα με την οποία η PGD παρεμποδίζει μεγαλύτερες εκπτώσεις επί της τελικής τιμής δεν βρίσκει έρεισμα στο άρθρο 3 της PGD, το οποίο έχει ήδη αναφερθεί, και είναι επιπλέον αντίθετη προς τους σκοπούς της παρέμβασης των κρατικών αρχών, οι οποίες είναι προφανές ότι αποσκοπούσαν ακόμη και σε αύξηση των περιθωρίων εμπορικού κέρδους (για τους εμπόρους τόσο λιανικής όσο και χονδρικής πωλήσεως).

Όσον αφορά τον πρώτο λόγο ακυρώσεως, πρέπει κατά τα λοιπά να παρατηρηθεί ότι υπερασπίζεται αποκλειστικά τις συμφωνίες περί τιμών και περιθωρίων εμπορικού κέρδους, αλλά δεν περιέχει επιχειρήματα υπέρ των ευρύτατων και δραστικών περιορισμών του ανταγωνισμού οι οποίοι περιέχονται στις συμφωνίες περί τιμών για τις οποίες ελέγχονται οι προσφεύγουσες στην προσβαλλόμενη απόφαση. Με άλλη αφορμή θα επανέλθω στο σημείο αυτό.

Τελειώνοντας τον πρώτο αυτό λόγο, θα παρατηρήσω ακόμη ότι το προβαλλόμενο πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα των υψηλών αναλογικών φόρων καπνού δεν περιορίζει τον ανταγωνισμό μέσω τιμών και κόστους, αλλά αντίθετα τον ενισχύει. Ο ισχυρισμός σύμφωνα με τον οποίο τα αποτελέσματα ως προς τη νόθευση του ανταγωνισμού λόγω του πολλαπλασιαστικού αυτού αποτελέσματος είναι επίσης σημαντικά από άποψη δυνατότητας πραγματικού ανταγωνισμού, δεν βρίσκει άλλωστε έρεισμα ούτε στα συγγράμματα που γνωρίζω ως προς τον « workable competition ».

2 — Το πολλαπλασιαστικό αυτό αποτέλεσμα συνεπάγεται ότι στην περίπτωση καταβολής έμμεσου φόρου ύψους 300 % του κόστους παραγωγής και διανομής συν το κέρδος, οιαδήποτε αύξηση ή μείωση των τιμών των παραγωγών ή των εμπόρων — χωρίς το φόρο — τετραπλασιάζεται στην τελική τιμή.

Ο ισχυρισμός αυτός αντικρούεται επιπλέον από τα προαναφερθέντα εμπειρικά δεδομένα που περιέχονται στην « έκθεση Tugendhat ». Ήδη έχω αναφέρει ότι η προϋπόθεση στην οποία στηρίζεται ο ισχυρισμός αυτός, δηλαδή ότι το άρθρο 85, παράγραφος 1, προστατεύει μόνο τον « πραγματικό ανταγωνισμό », δεν βρίσκει κανένα έρεισμα στη νομολογία του Δικαστηρίου.

2.2. Η προϋπόθεση για ενδεχόμενη δυσμενή επίδραση επί του διακρατικού εμπορίου

Όσον αφορά τη δεύτερη προϋπόθεση για την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται, πρώτον, ότι μετά την επίθεση των ταινιών φόρου τα τσιγάρα δεν μπορούν πλέον να εξαχθούν. Αρνούνται ότι οι διατάξεις περί τιμών και περιθωρίων εμπορικού κέρδους μπορούν να επηρεάσουν τις εισαγωγές, διότι εν προκειμένω πρόκειται αποκλειστικά για « εισαγωγές εντός ενός ομίλου επιχειρήσεων » εμπορευμάτων τα οποία δεν έχουν αρχίσει ακόμη να διατίθενται στην κοινοτική αγορά και επομένως δεν μπορούν να επηρεάσουν ούτε το εμπόριο. Με όλο το σεβασμό μου προς τις προσφεύγουσες, νομίζω ότι το επιχείρημα αυτό είναι όχι μόνο αβάσιμο, αλλά και ακατανόητο, διότι έχει αποδειχθεί ότι οι κανόνες που έχουν θεσπιστεί στο πλαίσιο της SSI αφορούν και τους εισαγωγείς, καθώς επίσης και τα τσιγάρα που διατίθενται στο εμπόριο στις Κάτω Χώρες κατόπιν « εισαγωγών εντός ενός ομίλου επιχειρήσεων ». Έχει επίσης αποδειχθεί ότι όσοι μετέχουν στις συμφωνίες και πρακτικές που εξετάζονται εν προκειμένω πραγματοποιούν σχεδόν το σύνολο των εισαγωγών στις Κάτω Χώρες (οι οποίες κατά τα κρίσιμα έτη, σύμφωνα με το σημείο 11 της απόφασης, αντιπροσωπεύουν πολύ σημαντικό τμήμα της αγοράς). Όπως και στην υπόθεση Fedetab (σκέψεις 170 έως 173), πρέπει συνεπώς να συναχθεί εν προκειμένω το συμπέρασμα ότι ορθώς η Επιτροπή διαπίστωσε στην απόφασή της ότι οι συμφωνίες και οι πρακτικές που περιορίζουν τον ανταγωνισμό, οι οποίες εξετάζονται εν προκειμένω, μπορούν να θίξουν το ενδοκοινοτικό εμπόριο. Ο πρώτος λόγος ακυρώσεως πρέπει συνεπώς να απορριφθεί συνολικά ως αβάσιμος.

3. *Ο δεύτερος λόγος ακυρώσεως (της προσφεύγουσας στην υπόθεση 262/82)*

Μόνη η British-American Tobacco Company (Nederland) BV (Batco, προσφεύγουσα στην υπόθεση 262/82) προέβαλε ως δεύτερο λόγο ότι το άρθρο 6 της προσβαλλόμενης απόφασης, το οποίο απαγορεύει στην SSI να διαβουλεύεται με τις διοικητικές αρχές, αντιβαίνει στα άρθρα 1 και 4 της απόφασης, τα οποία αφήνουν άθικτες τις διατάξεις της συμφωνίας-πλαισίου που αφορούν τις διαβουλεύσεις αυτές. Όπως ορθώς παρατήρησε και η Επιτροπή στο υπόμνημα αντικρούσεως, ο λόγος αυτός στηρίζεται σε ανακριβή ερμηνεία του άρθρου 6 της απόφασης. Το άρθρο 6 της απόφασης απαγορεύει μόνο στις επιχειρήσεις και στις ενώσεις επιχειρήσεων που αναφέρονται στο άρθρο 7 να *εναρμονίζονται* συλλογικά στο μέλλον σε θέματα αυξήσεως των τιμών των τσιγάρων και προσαρμογής των περιθωρίων ακαθαρίστων κερδών και τη διανομή των τσιγάρων στις Κάτω Χώρες » (η υπογράμμιση δική μου). Οι διαβουλεύσεις επομένως μεταξύ SSI και αρχών μπορεί να γίνονται, κατά την Επιτροπή, έτσι ώστε να συγκεντρώνονται τα αναγκαία στοιχεία κατά τρόπο ουδέτερο και εμπιστευτικό και να διαβιβάζονται τα αποτελέσματα με αντικειμενικό τρόπο.

Ο λόγος αυτός επομένως πρέπει επίσης να απορριφθεί ως αβάσιμος.

4. *Ο τρίτος λόγος ακυρώσεως* (παράβαση του άρθρου 15 του κανονισμού 17/62 του Συμβουλίου και του άρθρου 190 της Συνθήκης ΕΟΚ λόγω της επιβολής προστίμων)

Με τον τρίτο λόγο τους οι προσφεύγουσες εκθέτουν σειρά από μεμονωμένες αιτιάσεις τις

οποίες θα εξετάσω διαδοχικά, με διαφορετική κάπως σειρά από τη σειρά που τηρείται στην έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση.

4.1. Έλλειψη προθέσεως ή αμέλειας

Η *Turmac* ασκεί κριτική για το ότι ορισμένες πράξεις αντίθετες προς το άρθρο 85 επισύρουν στην πράξη αυτόματα την επιβολή προστίμου και για το ότι αιτιολογείται μόνο το ύψος του προστίμου αυτού, ενώ δεν αποδίδεται καμιά σημασία στην ύπαρξη ή μη υπαιτιότητας. Επ' αυτού η *Reynolds* αναφέρει επίσης ότι η πρόθεση ή η αμέλεια δεν μπορούν να συνάγονται από το γεγονός και μόνο ότι πρόκειται για οριζόντια συμφωνία επί των τιμών. Οι ουσιαστικές προϋποθέσεις της « πρόθεσης » και της « αμέλειας » έχουν αυτόνομη έννοια και εξομοιώνονται με τις έννοιες του « δόλου » και του « πταίσματος » που γίνονται γενικά δεκτές στο ποινικό δίκαιο των κρατών μελών. Ο δόλος όμως και το πταίσμα δεν μπορούν να συναχθούν από το ίδιο το γεγονός της παράβασης, αλλά αφορούν τη βούληση πραγματοποιήσεως μιας ηθελημένης πράξης ή τις περιστάσεις υπό τις οποίες διαπράχθηκε η παράβαση και από τις οποίες προκύπτει ότι λόγω αμέλειας δεν έγινε αντιληπτό ότι επρόκειτο για παράνομη πράξη. Συνεπώς η Επιτροπή όφειλε, κατά τη Reynolds, να αποδείξει την πρόθεση ή την αμέλεια για καθεμιά από τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις. Τόσο η Reynolds όσο και η *Batco* στηρίζονται επίσης επί του σημείου αυτού στις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Mayras, στην υπόθεση General Motors (υπόθεση 26/75, Jurispr. 1975, σ. 1367, ιδίως σ. 1389). Υπενθυμίζω ότι στην υπόθεση εκείνη ο γενικός εισαγγελέας Mayras υποστήριξε ότι η έκφραση « εκ προθέσεως » σημαίνει κατ' ανάγκη ότι « ο δράστης της παράβασης ενήργησε σκόπιμα, με τη βούληση να διαπράξει πράξη για την οποία γνώριζε ότι ήταν παράνομη και ότι απαγορευόταν από τη Συνθήκη, έχοντας επίγνωση των παράνομων συνεπειών από την ενέργειά του » [3]. Αντίθετα, πρόκειται κατά την άποψή του για « αμέλεια » όταν « ο δράστης της παράβασης, χωρίς να έχει σκοπό να ενεργήσει παρανόμως, δεν προέβλεψε τις συνέπειες της ενέργειάς του, ενώ ένα άτομο με τη συνήθη πείρα και αρκετά προσεκτικό θα τις είχε προβλέψει ». *Όλες οι προσφεύγουσες* υποστήριξαν ότι, λαμβανομένων υπόψη των ορισμών αυτών, εν προκειμένω δεν ενήργησαν ούτε εκ προθέσεως ούτε εξ αμελείας. Κατά την Turmac και τη *Laurens*, στην προκειμένη περίπτωση πρόκειται για πλάνη περί το δίκαιο, η οποία αίρει τον καταλογισμό.

Για να στηρίξουν την αιτίαση αυτή, οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν, πρώτον, ότι καλόπιστα μπορούσαν να θεωρήσουν ότι η συμφωνία περί τιμών του 1978 καλυπτόταν από την κοινοποίηση της συμφωνίας-πλαισίου. Ως προς τις πρώτες δύο συμφωνίες περί τιμών, οι προσφεύγουσες, και ιδίως η Reynolds στην απάντησή της, θεωρούν ότι, όταν συνήφθησαν οι συμφωνίες αυτές, δεν ήταν εντελώς σαφές ότι αντέβαιναν προς το κοινοτικό δίκαιο. Μέχρι την απόφαση VCH (υπόθεση 8/72, Jurispr. 1972, σ. 977), απαγορεύονταν μόνον οι ευρύτατες συμφωνίες περί τιμών μεταξύ επιχειρήσεων διαφόρων κρατών μελών. Οι συμφωνίες περί τιμών που συνήφθησαν στο πλαίσιο της SSI παρουσιάζουν πολλές διαφορές από την εθνική κανονιστική ρύθμιση περί τιμών την οποία είχε ως αντικείμενο η προαναφερθείσα απόφαση. Ειδικότερα, οι συμφωνίες περί τιμών που εξετάζονται εν προκειμένω συνήφθησαν σε νομοθετικό πλαίσιο με καθοριστική σημασία και ήσαν απόρροια διαβουλεύσεων με τις κρατικές αρχές. Καλόπιστα επομένως οι προσφεύγουσες πίστεψαν ότι οι συμφωνίες τους ήσαν έγκυρες. Το επιχείρημα το οποίο αρύονται οι προσφεύγουσες

3 — Κατά την άποψή μου, αρκεί επίσης υπό ορισμένες συνθήκες, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, ότι ένας επιμελής επιχειρηματίας *όφειλε* να γνωρίζει ότι η εν λόγω πράξη ήταν παράνομη και ότι απαγορεύεται από τη Συνθήκη, αλλά για την εξεταζόμενη υπόθεση το σημείο αυτό δεν είναι σημαντικό και έτσι δεν θα το εξετάσω περαιτέρω.

ως προς το σημείο αυτό από το γεγονός ότι η απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Fedetab είναι μεταγενέστερη των συμφωνιών αυτών δεν πρέπει να εξεταστεί εν προκειμένω διότι, όπως έχω ήδη αναφέρει, στην υπόθεση εκείνη δεν επρόκειτο για οριζόντιες συμφωνίες περί τιμών οι οποίες να επιτρέπουν σύγκριση.

Συγκεκριμένα οι *Philip Morris* και *Niemeyer* επικαλούνται κυρίως το γεγονός ότι δεν συμμετέσχαν στις διαβουλεύσεις με τις ολλανδικές αρχές. Προσχώρησαν στις επίμαχες συμφωνίες για το λόγο και μόνο ότι είχαν πεισθεί ότι οι κρατικές αρχές θεωρούσαν τις συμφωνίες αυτές αναγκαίες και ότι οι συμφωνίες ήσαν εντελώς άμεμπτες. Η Niemeyer επικαλέσθηκε επίσης το ότι τότε δεν διέθετε καλά ενημερωμένους νομικούς συμβούλους, οπότε δεν μπορούσε να φαντασθεί ότι επρόκειτο για παραβάσεις του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ. Η Reynolds τονίζει ότι κατά την εποχή των πρώτων συμφωνιών είχε μόλις κάνει την εμφάνισή της στην ολλανδική αγορά και προσχώρησε στις επίδικες συμφωνίες μόνο λόγω της στάσης της SSI (η οποία έκρινε ότι η συμμετοχή της στις συμφωνίες ήταν αναγκαία). Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση η Reynolds τόνισε και πάλι την άποψή της αυτή.

4.2. Εξέταση της πρώτης αιτιάσεως

Όσον αφορά την εξέταση της πρώτης αιτιάσεως, υπενθυμίζω καταρχάς ότι, δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17/62, η Επιτροπή μπορεί με απόφασή της να επιβάλει στις επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων πρόστιμα ύψους χιλίων μέχρις ενός εκατομμυρίου λογιστικών μονάδων ή και μεγαλύτερα ποσά, μέχρι ποσοστού 10 % του κύκλου εργασιών που πραγματοποιήθηκε κατά την προηγούμενη διαχειριστική περίοδο από καθεμιά από τις επιχειρήσεις οι οποίες έχουν συνεργήσει στην παράβαση, όταν εκ προθέσεως ή εξ αμελείας: α) έχουν διαπράξει παράβαση των διατάξεων του άρθρου 85, παράγραφος 1, ή του άρθρου 86 της Συνθήκης. Στο άρθρο αυτό διευκρινίζεται επιπλέον ότι κατά τον καθορισμό του ύψους του προστίμου πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, εκτός από τη σοβαρότητα της παραβάσεως, και η διάρκειά της. Κατά τη δίκη αποδείχτηκε ότι το πρόστιμο που επιβλήθηκε στην προκειμένη περίπτωση αντιπροσώπευε μόνο το 0,85 % του κύκλου εργασιών που πραγματοποιήθηκε κατά την προηγούμενη διαχειριστική περίοδο από καθεμιά από τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις.

Ακολούθως το άρθρο 17 του εν λόγω κανονισμού ορίζει ότι « επί των προσφυγών που ασκούνται εναντίον των αποφάσεων της Επιτροπής οι οποίες ορίζουν πρόστιμο ή χρηματική ποινή, το Δικαστήριο αποφαίνεται κατά πλήρη δικαιοδοσία κατά το άρθρο 172 της Συνθήκης. Δύναται δε να άρει, να μειώσει ή αυξήσει το πρόστιμο ή τη χρηματική ποινή που επεβλήθη ».

Στη συνέχεια θα ήθελα να παρατηρήσω ότι, σύμφωνα με τα σημεία 162 και 169 της απόφασης, η ύπαρξη προθέσεως ή αμελείας εν προκειμένω συνάγεται, έμμεσα μάλλον παρά άμεσα, από τη βαρύτητα των σχετικών παραβάσεων των κοινοτικών κανόνων περί ανταγωνισμού. Ως γνωστόν, το Δικαστήριο δέχτηκε ρητά, ιδίως στη νομολογία του περί επιβολής προστίμων στον τομέα του χάλυβα, ότι η αμέλεια τουλάχιστον μπορεί να συνάγεται έμμεσα από τη βαρύτητα της παράβασης. Στην προκειμένη περίπτωση η Επιτροπή επικαλείται τόσο α) το γεγονός ότι το άρθρο 85, παράγραφος 1, στοιχείο α), αναφέρει ρητά μεταξύ άλλων τον καθορισμό τιμών πωλήσεως μεταξύ των μέτρων που παρεμποδίζουν, περιορίζουν ή νοθεύουν τον ανταγωνισμό όσο και β) τις περιόδους για τις οποίες συνήφθησαν οι εν λόγω συμφωνίες περί τιμών. Όσον αφορά το περιεχόμενο των συμφωνιών περί τιμών, θα ήθελα να παρατηρήσω ακόμη ότι από τα σημεία 61, 67, 69 και 75 της απόφασης προκύ-

πτει ότι οι συμφωνίες αυτές περιείχαν και ποσοτικούς περιορισμούς των πωλήσεων κατά τη διάρκεια συγκεκριμένης περιόδου (της περιόδου κατά τη διάρκεια της οποίας υπήρχαν οι περισσότερες πιθανότητες να μην ισχύσουν αμέσως ή πλήρως οι αυξήσεις τιμών που είχαν εγκριθεί), όπως επίσης και την προοδευτική μείωση του αριθμού των κατηγοριών τιμών για τις οποίες υπήρχε διατίμηση ή ελάχιστη τιμή (από αρχικά 13 σε 12 και 11 και τελικά σε 7). Κατά την άποψή μου, ιδίως οι ανωτέρω ποσοτικοί περιορισμοί πωλήσεως εμπίπτουν χωρίς αμφιβολία στο άρθρο 85, παράγραφος 1, στοιχείο β), και συνιστούν ήδη αφ' εαυτών σοβαρή παράβαση του άρθρου αυτού. Αντίθετα, από την απόφαση δεν μπορεί να συναχθεί με βεβαιότητα η απάντηση στο ερώτημα κατά πόσο η προοδευτική μείωση του αριθμού των κατηγοριών για τις οποίες υπήρχε διατίμηση είχε επίσης ως συνέπεια να μειωθεί ο αριθμός των κατηγοριών τιμών και συνιστούσε επομένως επίσης σοβαρή παράβαση του άρθρου 85. Το χαμηλό ύψος των προστίμων που επέβαλε η Επιτροπή και οι επεξηγήσεις που παρέσχε γραπτά και προφορικά φανερώνουν ότι στην προκειμένη περίπτωση καταλόγισε μόνον αμέλεια σε όλες τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις.

Το ότι το σημείο 167 της απόφασης αφορά μόνο, καθαρά από τυπική άποψη, το *ύψος* του προστίμου δεν αλλοιώνει, κατά την άποψή μου, το γεγονός ότι η Επιτροπή μπορούσε πράγματι ορθώς να θεωρήσει ότι η σύναψη συμφωνιών που καθορίζουν απευθείας τις τιμές πωλήσεως και περιέχουν επιπλέον περιορισμούς των πωλήσεων συνιστούσε βαρύτατη παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1. Αυτού του είδους οι περιορισμοί του ανταγωνισμού, όπως έχω ήδη αναφέρει, αναφέρονται ρητά στο άρθρο 85 μεταξύ των απαγορευόμενων περιορισμών του ανταγωνισμού (όταν βέβαια μπορούν συγχρόνως να επηρεάσουν αρνητικά το ενδοκοινοτικό εμπόριο, πράγμα που θεωρώ ότι αποδείχτηκε επαρκώς εν προκειμένω). Κατά την άποψή μου, η Επιτροπή μπορούσε επίσης ορθώς να κρίνει εν προκειμένω ότι υπήρχε τουλάχιστον η δυνατότητα να καταλογιστεί αμέλεια στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις, σύμφωνα με τον ορισμό που έδωσε στην έννοια αυτή ο γενικός εισαγγελέας Mayras στην υπόθεση General Motors.

Όπως και η Επιτροπή, νομίζω, πρώτον, όσον αφορά την αμέλεια αυτή, ότι οι προσφεύγουσες δεν ήταν δυνατό να πιστέψουν καλόπιστα ότι η συμφωνία περί τιμών του 1978 καλύπτονταν από την κοινοποίηση της συμφωνίας-πλαισίου. Αυτή η συμφωνία-πλαίσιο αφορούσε αποκλειστικά, όσον αφορά τις τιμές λιανικής πωλήσεως, τις διαβουλεύσεις μεταξύ των δημοσίων αρχών και της SSI (βλ. σημείο 35 της απόφασης). Όπως έχω ήδη αναφέρει, το καταστατικό της SSI διευκρινίζει ρητά κατά τα λοιπά ότι ο διακανονισμός των όρων του ανταγωνισμού μεταξύ των μελών του δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα της SSI. Στη συνέχεια, από την αβεβαιότητα των ενδιαφερομένων ως προς την υποχρέωση να κοινοποιήσουν τη συμφωνία-πλαίσιο, η οποία αναφέρεται στο σημείο 34 της απόφασης και η οποία διευκρινίστηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, πρέπει να συναχθεί ότι αυτή η συμφωνία-πλαίσιο δεν θεωρήθηκε ότι περιείχε καθαυτή και σοβαρούς περιορισμούς του ανταγωνισμού, όπως αυτοί που εξετάζονται εν προκειμένω. Τέλος, το επιχείρημα αυτό δεν μπορεί με κανέναν τρόπο να δικαιολογήσει την έλλειψη κοινοποιήσεως των συμφωνιών περί τιμών του 1974 και 1975. Όσον αφορά τις προηγούμενες αυτές συμφωνίες, δεν ήταν δυνατό οι προσφεύγουσες να πιστεύουν καλόπιστα, ιδίως υπό το φως της απόφασης VCH του 1972 στην οποία αναφέρθηκαν, ότι οι συμφωνίες περί τιμών οι οποίες αφορούσαν επίσης τα εισαγόμενα τσιγάρα δεν ενέπιπταν στις απαγορευτικές διατάξεις του άρθρου 85, παράγραφος 1, παρά τη σαφή διατύπωση του άρθρου αυτού. Η δικαιολογία που αντλούν οι προσφεύγουσες από τις διαβουλεύσεις με τις δημόσιες αρχές πρέπει πράγματι να απορριφθεί, αφού έχω ήδη καταστήσει σαφές ότι οι διαβουλεύσεις αυτές δεν αφορούσαν με

κανένα τρόπο συμφωνίες περί τιμών οι οποίες να έχουν περιεχόμενο παρόμοιο με το περιεχόμενο που εκτίθεται στην απόφαση. Οι ιδιαίτερες αιτιάσεις της Philip Morris, της Niemeyer και της Reynolds δεν χρειάζεται να ληφθούν υπόψη, διότι ούτε αυτές αποκλείουν τον έμμεσο καταλογισμό αμέλειας κατά την προαναφερθείσα έννοια και στις προσφεύγουσες αυτές.

Για τους προαναφερθέντες λόγους νομίζω ότι η απόφαση απέδειξε επαρκώς ότι πρέπει να καταλογιστεί τουλάχιστον αμέλεια σε όλες τις προσφεύγουσες και ότι η αιτίαση που εξετάζεται εν προκειμένω πρέπει επομένως να απορριφθεί. Εντούτοις δεν θέλω να αποκρύψω τη λύπη μου διότι η Επιτροπή δεν επέδειξε μεγαλύτερη προσοχή στην απόφασή της για τον καθορισμό του βαθμού του πταίσματος. Αυτό είχε ως συνέπεια τα πρόστιμα που επιβλήθηκαν να βασιστούν κατά κάποιο τρόπο σε εναρμόνιση των προστίμων στο χαμηλότερο βαθμό αμέλειας, ο οποίος καταλογίστηκε επίσης και σε όσους μετέσχαν στη συμφωνία και επέδειξαν το μικρότερο βαθμό αμέλειας. Αυτό σημαίνει ότι εσφαλμένα χρησιμοποιήθηκε για τον καθορισμό του προστίμου ποσοστό που δεν υπερβαίνει το 0,85 % του τελευταίου ετήσιου κύκλου εργασιών για όσους μετέσχαν στη συμφωνία και στους οποίους μπορεί οπωσδήποτε να καταλογιστεί μεγαλύτερος βαθμός αμέλειας ή ακόμη και πρόθεση. Βάσει του άρθρου 17 του κανονισμού 17/62, αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει λόγο προκειμένου το Δικαστήριο να αυξήσει αυτεπάγγελτα τα πρόστιμα που επιβλήθηκαν σε ορισμένες επιχειρήσεις. Εντούτοις δεν θα προτείνω να ασκηθεί η εξουσία αυτή στην προκειμένη περίπτωση. Πρώτον, το Δικαστήριο δεν έχει ακόμη ασκήσει την εξουσία αυτή κατά το παρελθόν, έτσι ώστε θα ήταν φρονιμότερο η άσκησή της για πρώτη φορά να γίνει από την ολομέλεια του Δικαστηρίου λόγω των τυπικών και ουσιαστικών ζητημάτων που θέτει. Δεύτερον, σε περίπτωση που ενδεχομένως ασκηθεί η εξουσία αυτή, θα ήταν ίσως προτιμότερο, κατά την άποψή μου, να επιστηθεί γραπτώς και εγκαίρως, πριν από την προφορική διαδικασία, η προσοχή των διαδίκων επί της εξουσίας αυτής και, εφόσον είναι αναγκαίο, να ζητηθούν έγκαιρα από την Επιτροπή τα στοιχεία που λείπουν προκειμένου να ασκηθεί η εξουσία αυτή και να μπορέσουν οι προσφεύγουσες να λάβουν εγγράφως θέση επί των στοιχείων αυτών πριν από την προφορική διαδικασία. Στην προκειμένη περίπτωση θα ήταν οπωσδήποτε αναγκαίο να ζητηθούν συμπληρωματικά στοιχεία ως προς το βαθμό αμέλειας ή δόλου, εφόσον επί του σημείου αυτού η απόφαση στηρίζεται προφανώς, όπως έχω ήδη αναφέρει, μόνο στον ελάχιστο βαθμό αμέλειας που καταλογίστηκε σε ορισμένες επιχειρήσεις και δεν λαμβάνει υπόψη το βαρύτερο κατά τα φαινόμενα πταίσμα ορισμένων άλλων επιχειρήσεων. Έκρινα εντούτοις εύλογο να επιστήσω την προσοχή στο ενδεχόμενο αυτό, ακριβώς στην προκειμένη δίκη, διότι αποτελεί καλό παράδειγμα περιπτώσεως στην οποία θα μπορούσε να είναι δικαιολογημένη η άσκηση της εν λόγω εξουσίας. Κρίνω επίσης ενδεδειγμένο να επιστήσω την προσοχή των ενδιαφερομένων στο γεγονός ότι η άσκηση προσφυγής κατά της επιβολής προστίμων συνεπάγεται καταρχήν, εκτός από την πιθανότητα να μειωθεί το ύψος του προστίμου, τον κίνδυνο επίσης να αυξηθεί το ποσό του προστίμου. Αυτό ενδεχομένως μπορεί επίσης να έχει σημασία για τις υποθέσεις του χάλυβα στις οποίες η Επιτροπή, ως γνωστόν, έχει τη συνήθεια να επιβάλλει πρόστιμα βάσει του ίδιου συντελεστή, τα οποία, εξ ορισμού, μπορεί να είναι σε ορισμένες περιπτώσεις αδικαιολόγητα υψηλά, αλλά επίσης αδικαιολόγητα χαμηλά σε άλλες περιπτώσεις. Κατόπιν μιας παρατηρήσεως της Επιτροπής σχετικά με τις διαφορετικές προϋποθέσεις που πρέπει να τίθενται στην πολιτική επιβολής προστίμων στον τομέα του χάλυβα, αφενός, και στην πολιτική του ανταγωνισμού, αφετέρου, θα επανέλθω επί των διαφορών αυτών στις προτάσεις μου της 14ης Φεβρουαρίου 1985 στην υπόθεση 64/84, Queenborough Rolling Mills.

4.3. Ο ισχυρισμός ότι εφαρμόζεται το άρθρο 4, παράγραφος 2, εδάφιο 1, του κανονισμού 17/62

Με τη δεύτερη αιτίασή τους οι προσφεύγουσες θεωρούν ότι βάσει του άρθρου 4, παράγραφος

2, εδάφιο 1, του κανονισμού 17/62 δεν είχαν υποχρέωση να κοινοποιήσουν τις εν λόγω συμφωνίες περί τιμών, διότι όλες οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις ήσαν εγκατεστημένες σε ένα μόνο κράτος μέλος και οι συμφωνίες τους δεν αφορούσαν την εισαγωγή ή την εξαγωγή. Στο δικόγραφο της απάντησής της η *Turmac* πρόσθεσε ακόμη (παραπέμποντας στο έργο των Gleiss-Hirsch, *Kommentar zum EWG-Kartellrecht,* τρίτη έκδοση, άρθρο 15 του κανονισμού 17, περιθωριακός αριθμός 71) ότι η διάκριση που γίνεται στο προαναφερθέν άρθρο 4 μεταξύ των συμφωνιών που πρέπει και αυτών που δεν χρειάζεται να κοινοποιηθούν δεν θα είχε έννοια, αν η παράλειψη κοινοποιήσεως μπορούσε εντούτοις να προκαλέσει την επιβολή προστίμων. Προς ενίσχυση του επιχειρήματός τους οι προσφεύγουσες παραπέμπουν επίσης στην απόφαση του Δικαστηρίου της 3ης Φεβρουαρίου 1976 στην υπόθεση 63/75 (Fonderies Roubaix, Jurispr. 1976, σ. 111), σύμφωνα με την οποία οι συμφωνίες, κατά την άποψή τους, δεν αφορούν τις εισαγωγές ή τις εξαγωγές όταν οι συμφωνίες αυτές παράγουν αποτελέσματα αποκλειστικά στο έδαφος του κράτους μέλους όπου είναι εγκατεστημένες οι επιχειρήσεις.

4.4. Εξέταση της δεύτερης αιτίασης

Για την εξέταση της δεύτερης αυτής αιτίασης, η οποία εντάσσεται στον τρίτο λόγο ακυρώσεως, πρέπει καταρχάς να τονιστεί ότι από τη διάταξη του άρθρου 4, παράγραφος 2, εδάφιο 1, προκύπτει σαφώς ότι το κριτήριο που χρησιμοποιείται για τη μη εφαρμογή της πρώτης παραγράφου (τη λεγόμενη υποχρέωση κοινοποιήσεως [4]) είναι προφανώς κριτήριο πολύ πιο περιοριστικό από το παρόμοιο κριτήριο που προβλέπεται για την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης. Αυτό έχει γίνει επίσης δεκτό κατ' επανάληψη στη νομολογία του Δικαστηρίου. Κατά το μέτρο αυτό επομένως η επιχειρηματολογία των προσφευγουσών είναι δικαιολογημένη.

4 — Στην πραγματικότητα εδώ δεν πρόκειται, ως γνωστόν, για υποχρέωση κοινοποιήσεως, αλλά αποκλειστικά για προϋπόθεση προς χορήγηση ατομικής απαλλαγής δυνάμει του άρθρου 85, παράγραφος 3, όπως έχει καταστήσει σαφές το Δικαστήριο με τη σκέψη 4 της απόφασης Fonderies Roubaix.

Από τη διαπίστωση αυτή όμως δεν έχει αποσαφηνιστεί ακόμη το ζήτημα ποια είναι η ακριβής έννοια του πιο περιοριστικού κριτηρίου του άρθρου 4, παράγραφος 1, εδάφιο 1. Κάποια συμπληρωματική διευκρίνιση στο θέμα αυτό παρέχει οπωσδήποτε η απόφαση Fonderies Roubaix την οποία αναφέρουν οι προσφεύγουσες. Το κριτήριο όμως που αναφέρουν οι προσφεύγουσες, δηλαδή το κριτήριο της έβδομης σκέψης, δεν είναι το κύριο κριτήριο για τη συγκεκριμένη περίπτωση που εξεταζόταν στην υπόθεση εκείνη (σύμβαση αποκλειστικής εμπορικής αντιπροσωπείας μεταξύ δύο επιχειρήσεων του ίδιου κράτους μέλους), αλλά το προηγούμενο κριτήριο που εξαγγέλεται στην έκτη σκέψη της απόφασης. Η έκτη αυτή σκέψη ορίζει ότι « η δεύτερη αυτή προϋπόθεση » (δηλαδή το γεγονός ότι η συμφωνία δεν αφορά ούτε τις εισαγωγές ούτε τις εξαγωγές μεταξύ κρατών μελών) « πρέπει να ερμηνευτεί σε συνάρτηση με την οικονομία του άρθρου 4 και τους σκοπούς της διοικητικής απλουστεύσεως που επιδιώκει, με το να μην υποχρεώνει τις επιχειρήσεις να κοινοποιούν συμβάσεις οι οποίες, μολονότι θα μπορούσαν να εμπίπτουν στο άρθρο 85, παράγραφος 1, παρουσιάζονται, γενικώς, λόγω των ιδιομορφιών τους, ως λιγότερο επιζήμιες ενόψει των σκοπών της διατάξεως αυτής και συνεπώς είναι πολύ πιθανό να μπορούν να εμπέσουν στην ευεργετική διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 85 ». Η εφαρμογή του κύριου αυτού κριτηρίου σε συμφωνία πολύ πιο σημαντική από τη συμφωνία που εξετάστηκε στην απόφαση Fonderies Roubaix, η οποία όμως αφορούσε αποκλειστικά — όπως ακριβώς και η σύμβαση αποκλειστικής αντιπροσωπείας που εξετάστηκε στην απόφαση Fonderies Roubaix — την εμπορία εμπορευμάτων στο έδαφος ενός μόνο κράτους μέλους, οδήγησε το Δικαστήριο στο να δεχτεί στις σκέψεις 34 και 35 της απόφασης της 8ης Νοεμβρίου 1983 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 96 έως 102, 104, 105, 108 και 110/82 (σήμα καταλληλότητας ANSEAU-NAVEWA, Συλλογή 1983, σ. 3369) ότι λόγω της ιδιομορφίας της σημαντικότερης αυτής συμφωνίας δεν ίσχυε η απαλλαγή που προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 2 .

Όσον αφορά τις συμφωνίες στην προκειμένη περίπτωση, υποβάλλω πρόταση ίδια με την

πρόταση στην απόφαση ANSEAU-NAVEWA, για τους ακόλουθους λόγους. Είναι αποδεδειγμένο ότι οι καπνοβιομηχανίες και οι εισαγωγείς που μετέχουν στις συμφωνίες αυτές περί τιμών ελέγχουν όλες μαζί ένα τμήμα της ολλανδικής αγοράς που ανέρχεται περίπου στο 90 % και ότι οι συμφωνίες αφορούν επίσης τη συντριπτική πλειονότητα των τσιγάρων που εισάγονται από άλλες χώρες. Σύμφωνα με το σημείο 11 της απόφασης, το τμήμα της αγοράς που καλυπτόταν από τα εισαγόμενα αυτά τσιγάρα κατά τα έτη 1974, 1975 και 1978, τα οποία έχουν σημασία για την προκειμένη δίκη, ανερχόταν σε 26,1 %, 29,5 % και 31,3 % αντίστοιχα. Εφόσον σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου οι ρυθμίσεις περί ελαχίστων τιμών που θεσπίζουν οι δημόσιες αρχές και αναρίθμητα άλλα μέτρα που αφορούν τη μεταπώληση των εισαγόμενων προϊόντων θεωρούνται ως μέτρα αποτελέσματος ισοδύναμου προς ποσοτικούς περιορισμούς των εισαγωγών, κατά την έννοια του άρθρου 30 της Συνθήκης ΕΟΚ, οι συμφωνίες περί τιμών ή οι συμβατικοί περιορισμοί της διάθεσης προϊόντων, κατά την έννοια της παραγράφου 1 του άρθρου 85, που αφορούν επίσης τη μεταπώληση των εισαγόμενων εμπορευμάτων, πρέπει να θεωρηθούν ως συμφωνίες που αφορούν τις εισαγωγές μεταξύ κρατών μελών κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, εδάφιο 1, του κανονισμού 17/62.

Κατά τα λοιπά φρονώ, όπως και η Επιτροπή, ότι η απαλλαγή από την υποχρέωση κοινοποιήσεως δεν σημαίνει αφ' εαυτής την εξασφάλιση ασυλίας από οιοδήποτε πρόστιμο. Όπως έχω ήδη αναφέρει στο πρώτο εδάφιο της παραγράφου 10 των προτάσεών μου της 29ης Ιουνίου 1983 στην υπόθεση ANSEAU-NAVEWA, από το γράμμα και τη δομή του κανονισμού 17/62 προκύπτει ότι η απαγόρευση επιβολής προστίμων σε συμφωνίες που έχουν κοινοποιηθεί, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 15, παράγραφος 5, αναφέρεται και στις εκούσιες κοινοποιήσεις που προβλέπει το τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 2 του άρθρου 4 για τις συμφωνίες οι οποίες στην παράγραφο αυτή απαλλάσσονται από την « υποχρεωτική » κοινοποίηση. Η δυνατότητα αυτή επιτρέπει ιδίως να περιβληθούν οι συμφωνίες αυτές με την ασφάλεια δικαίου που σκοπείται με το άρθρο 15, παράγραφος 5. Μια τέτοια εκούσια κοινοποίηση δεν είναι βέβαια αναγκαία για να ζητηθεί η εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 3, όπως αποδεικνύεται από την πρακτική που ακολουθεί η Επιτροπή και τη νομολογία του Δικαστηρίου. Προς υποστήριξη της διαφορετικής της απόψεως η προσφεύγουσα Turmac κακώς επικαλείται το απόσπασμα από την τρίτη έκδοση του γνωστού έργου των Gleiss-Hirsch. Είναι αλήθεια ότι οι συγγραφείς αυτοί συμμερίζονται πράγματι την άποψή της, εσφαλμένως όμως συνάγουν την άποψη αυτή από τη δεύτερη απόφαση Haecht του Δικαστηρίου (υπόθεση 48/72, Jurispr. 1973, σ. 77). Η απόφαση αυτή δεν αφορά με κανένα τρόπο τη δυνατότητα επιβολής προστίμων για συμφωνίες που δεν έχουν κοινοποιηθεί. Κάνει λόγο αποκλειστικά για την περίπτωση που το εθνικό δικαστήριο αναγνωρίζει αυτοδικαίως ως άκυρες « παλιές » ή « νέες » συμφωνίες που έχουν ή δεν έχουν κοινοποιηθεί, που υπόκεινται ή δεν υπόκεινται στην υποχρέωση για κοινοποίηση και οι οποίες εμπίπτουν στο άρθρο 85, παράγραφος 1. Επ' αυτού η σκέψη 13, την οποία είχαν κατά πάσα πιθανότητα υπόψη τους οι Gleiss και Hirsch αναφερόμενοι στην εν λόγω απόφαση, δέχεται ότι « αν οι σκέψεις αυτές » (οι οποίες αφορούν την περίπτωση που το εθνικό δικαστήριο διαπιστώνει αυτοδικαίως την ακυρότητα) « ισχύουν ιδίως για τις συμφωνίες που υπόκεινται στην υποχρέωση κοινοποιήσεως σύμφωνα με το άρθρο 4 του κανονισμού, έχουν όμως εφαρμογή και στις συμφωνίες που απαλλάσσονται από την υποχρέωση για κοινοποίηση, αφού η απαλλαγή αυτή δεν αποτελεί παρά μόνο μια μη καθοριστική ένδειξη ότι οι εν λόγω συμφωνίες είναι γενικά λιγότερο επιζήμιες για την ορθή λειτουργία της κοινής αγοράς ». Σύμφωνα με τη σκέψη αυτή, η δυνατότητα να διαπιστωθεί αυτοδικαίως η ακυρότητα, δυνατότητα η οποία διευκρινίζεται στα προηγούμενα τμήματα του σκεπτικού της απόφασης, ισχύει επομένως και για τις συμφωνίες που απαλλάσσονται από την υποχρέωση κοινοποιήσεως. Αν υποτεθεί επομένως ότι θέλει κανείς να εφαρμόσει ανάλογα το σημείο αυτό του σκεπτικού

όσον αφορά την επιβολή προστίμων, η αναλογία αυτή φαίνεται ακριβώς να ενεργεί σε βάρος της άποψης της προσφεύγουσας και υπέρ της άποψης που υποστήριξε η Επιτροπή στην προκειμένη δίκη.

Ανακεφαλαιώνοντας έχω επομένως τη γνώμη ότι η αιτίαση αυτή πρέπει επίσης να απορριφθεί ως αβάσιμη.

4.5. Ο ισχυρισμός περί παραβιάσεως της αρχής της δικαιοσύνης και της επιείκειας και της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως

Με την τρίτη αιτίαση οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται καταρχάς ότι με την επιβολή των προστίμων κακώς υφίστανται δυσμενέστερη μεταχείριση από αυτή που υπέστησαν οι επιχειρήσεις που ήσαν διάδικοι στην υπόθεση Fedetab, στις οποίες δεν επιβλήθηκε κανένα πρόστιμο. Δεύτερον, ισχυρίζονται ότι το άρθρο 85 της Συνθήκης ΕΟΚ δεν κάνει καμιά διάκριση μεταξύ των συμφωνιών περί τιμών και των συμφωνιών περί άλλων συμβατικών όρων, έτσι ώστε είναι εσφαλμένη η διάκριση που έκανε η Επιτροπή μεταξύ των διαφόρων συμφωνιών τους.

Όσον αφορά το πρώτο επιχείρημα, είναι λυσιτελής η παρατήρηση της Επιτροπής ότι στην υπόθεση Fedetab δεν επρόκειτο για παρόμοιες δεσμευτικές συμφωνίες περί τιμών λιανικής πωλήσεως. Ως προς το δεύτερο επιχείρημα, αρκεί να λεχθεί ότι σχετικά με τις συμφωνίες που κοινοποιήθηκαν η Επιτροπή εξέθεσε επαρκώς στα σημεία 163 έως 165 της απόφασής της τους λόγους για τους οποίους θεώρησε ότι είτε ήταν αδύνατο είτε — λόγω ακριβώς της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως που επικαλέσθηκε η προσφεύγουσα — ήταν απρόσφορο να επιβάλει επίσης πρόστιμα για τις συμφωνίες που αναφέρονται στα σημεία αυτά της απόφασης της Επιτροπής. Οι άλλες μη κοινοποιηθείσες συμφωνίες και εναρμονισμένες πρακτικές που αναφέρονται στο σημείο 169 δεν αποτελούσαν, σύμφωνα με τα στοιχεία που εκτίθενται σχετικά στην απόφαση, τόσο σοβαρές και προφανείς παραβάσεις του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ που η Επιτροπή να όφειλε να τις αντιμετωπίσει με τον ίδιο τρόπο όπως τις συμφωνίες περί τιμών για τις οποίες ελέγχονται οι προσφεύγουσες. Βάσει των στοιχείων που αναφέρονται στην απόφαση, η Επιτροπή μπορούσε επομένως, χωρίς να παραβιάσει την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, να περιορίσει την επιβολή προστίμων στις συμφωνίες περί τιμών. Ως εκ περισσού θα προσθέσω ακόμη στα πιο πάνω ότι δεν είναι δυνατόν από το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ ούτε από οιαδήποτε αρχή του δικαίου να συναχθεί ότι πρέπει καταρχήν να είναι αιτιολογημένη και η μη επιβολή προστίμων. Η αιτιολόγηση αυτή επιβάλλεται γενικά μόνον όταν οι παραβάσεις που αναφέρονται στο άρθρο 85, παράγραφος 1, εμφανίζουν εκ πρώτης όψεως τόσο μεγάλη ομοιότητα με παραβάσεις για τις οποίες έχουν επιβληθεί πρόστιμα σε άλλες περιπτώσεις ή στην ίδια δίκη, ώστε να ενδείκνυται, προκειμένου να αποφευχθεί η κατηγορία για αυθαίρετες ενέργειες, να εκτεθούν οι ειδικοί λόγοι για τη μη επιβολή του προστίμου. Αυτό έγινε άλλωστε εν προκειμένω όσον αφορά τις συμφωνίες που είχαν κοινοποιηθεί. Όσον αφορά τις πρακτικές που αναφέρονται στο σημείο 169 της απόφασης της Επιτροπής, η αδυναμία για σύγκριση με τις συμφωνίες περί τιμών για τις οποίες κατηγορούνται οι προσφεύγουσες είχε καταστεί ήδη αρκετά σαφής, όπως έχω παρατηρήσει, από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που εμφάνιζαν οι δύο αυτές κατηγορίες, όπως εκτίθενται στην απόφαση και όπως εμφανίστηκαν επίσης κατά τη διάρκεια της δίκης.

Φρονώ επομένως ότι η αιτίαση αυτή πρέπει επίσης να απορριφθεί.

4.6. Οι αιτιάσεις περί του ύψους των προστίμων

Οι *προσφεύγουσες* υποστηρίζουν στη συνέχεια ότι, αν το Δικαστήριο παρά πάσα προσδοκία αποφασίσει την επιβολή προστίμων, προκειμένου να προσδιορίσει το ύψος τους πρέπει να λάβει υπόψη έναν ορισμένο αριθμό στοιχείων, ιδίως τη διάρκεια των συμφωνιών (τρεις μόνο

μήνες για τις συμφωνίες περί τιμών) και το γεγονός ότι οι προσφεύγουσες θεώρησαν καλόπιστα ότι οι συμφωνίες είχαν κοινοποιηθεί και δεν είχαν στοιχεία αλλοδαπότητας. Θα πρέπει επιπλέον το Δικαστήριο να λάβει υπόψη το ρόλο της ολλανδικής νομοθεσίας και των δημόσιων αρχών. Στη συνέχεια οι προσφεύγουσες προέβαλαν διάφορα επιχειρήματα τα οποία αφορούν την καθεμιά ατομικά.

Έτσι οι *Philip Morris* και *Batco* παρατήρησαν ότι από το 1975 συνεργάστηκαν εκούσια για την προσαρμογή της νομικής δομής της SSI. Η *Batco* αναφέρει σχετικά την απόφαση Floral (28 Νοεμβρίου 1979, PB 1980, L 39, σ. 51), όπου η Επιτροπή έλαβε υπόψη το γεγονός ότι οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις έπαυσαν την παράβαση προτού επέμβει η Επιτροπή. Οι εταιρίες αυτές θεωρούν ότι η υπόθεση αυτή έχει ακόμη μεγαλύτερη σημασία για την προκειμένη δίκη, καθόσον τα μέλη της SSI τροποποίησαν τις συμφωνίες τους σε εποχή που δεν υπήρχε καμιά « βεβαιότητα » για την απόφαση της Επιτροπής στην υπόθεση Fedetab.

Η *Niemeyer* υποστηρίζει και αυτή ότι κατά τον καθορισμό των προστίμων η Επιτροπή δεν έλαβε επαρκώς υπόψη τα πραγματικά περιστατικά εν προκειμένω. Όσον αφορά τη δική της περίπτωση, τονίζει ότι περιορίστηκε αισθητά το τμήμα της αγοράς που ελέγχει.

Η *Reynolds*, τέλος, υποστηρίζει ότι δεν έπρεπε να της επιβληθεί κανένα πρόστιμο για τους ακόλουθους λόγους. Η Reynolds διείσδυσε στην ολλανδική αγορά πολύ αργότερα και είχε να αντιμετωπίσει τις δημόσιες αρχές οι οποίες της επέβαλαν, όπως και στις άλλες καπνοβιομηχανίες, μέσω των PGD και της ολλανδικής νομοθεσίας περί φόρων καταναλώσεως, την υποχρέωση να τηρήσει τη συμφωνία που είχε συναφθεί. Η Reynolds εντούτοις δεν συμμετέσχε στις δυο από τις συμφωνίες που αμφισβητεί η Επιτροπή (στη συμφωνία περί αποδοχής των εμπόρων χονδρικής πωλήσεως και στην άλλη περί καθορισμού της πολιτικής ως προς τα τσιγάρα) και ναι μεν υπέγραψε τη συμφωνία-πλαίσιο, για το λόγο όμως ότι θεωρούσε ότι η συμφωνία αυτή δεν θα άρχιζε να ισχύει παρά μόνο αφού κοινοποιηθεί στην Επιτροπή. Η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη της τις διαφορές αυτές επιβάλλοντας πρόστιμο στη Reynolds. Υφίσταται δε ακόμη μεγαλύτερη ζημία, καθόσον τα πρόστιμα που επιβλήθηκαν στην προκειμένη υπόθεση υπερβαίνουν κατά πολύ τα πρόστιμα που έχουν επιβληθεί μέχρι σήμερα για οριζόντιες συμφωνίες περί τιμών.

Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση όλες οι αιτιάσεις αυτές εξετέθησαν πάλι με λεπτομερή τρόπο.

4.7. Εξέταση των αιτιάσεων αυτών

Πράγματι, όλες σχεδόν οι αιτιάσεις αυτές αφορούν σημεία που έχω ήδη εξετάσει με άλλη ευκαιρία. Τη φορά αυτή, παρόλο που διατυπώνονται σε σχέση με τα ίδια θέματα, δεν παρουσιάζονται ως επιχειρήματα με τα οποία να αμφισβητείται η ύπαρξη παραβάσεων του άρθρου 85, παράγραφος 1, αλλά ως ελαφρυντικά ή περιστάσεις που να αποκλείουν την ύπαρξη πταίσματος όσον αφορά τα επιβληθέντα πρόστιμα. Στο μέτρο αυτό επομένως οι αιτιάσεις παρουσιάζουν επικουρικό χαρακτήρα.

Όσον αφορά τη σύντομη διάρκεια της ισχύος κάθε συμφωνίας περί τιμών (τρεις μήνες), η Επιτροπή ορθώς τόνισε, προκειμένου να ανασκευάσει το επιχείρημα αυτό, ότι η σύντομη αυτή περίοδος ισχύος αντιστοιχούσε ακριβώς στις περιόδους που ακολουθούσαν τη δημοσίευση μιας PDG και κατά τη διάρκεια των οποίων οι καπνοβιομηχανίες και οι εισαγωγείς έχουν τη συνήθεια να αποφασίζουν την αύξηση των τιμών που έχουν εγκριθεί.

Με άλλη ευκαρία έχω ήδη εξηγήσει, στις παραγράφους 4.2 και 4.4 πιο πάνω, ότι δεν

είναι βάσιμο το επιχείρημα σύμφωνα με το οποίο οι προσφεύγουσες μπορούσαν καλόπιστα να θεωρήσουν ότι οι συμφωνίες περί τιμών είχαν κοινοποιηθεί ή ότι απαλλάσσονταν από την υποχρέωση για κοινοποίηση λόγω του ότι δεν είχαν στοιχεία αλλοδαπότητας.

Όσον αφορά το επιχείρημα που στηρίζεται στην επίδραση της ολλανδικής νομοθεσίας και στις πιέσεις που άσκησαν οι δημόσιες αρχές, μπορώ κυρίως να παραπέμψω στις παρατηρήσεις μου επί του σημείου αυτού στην πρώτη εισαγωγική παράγραφο του παρόντος κεφαλαίου. Εκεί διαπίστωσα, πρώτον, ότι ούτε η ολλανδική νομοθεσία περί φόρων καταναλώσεως ούτε οι διαδοχικές PDG επιτρέπουν να συναχθεί η ύπαρξη οιασδήποτε υποχρέωσης ή συγκεκριμένης ανάγκης να πραγματοποιηθούν πλήρως οι αυξήσεις των τιμών που είχαν εγκριθεί. Στην παράγραφο 1.4 δέχτηκα βέβαια ότι κατά τη διάρκεια ιδίως των ετών 1974 και 1975 οι δημόσιες αρχές άσκησαν εμφανώς πιέσεις για να πετύχουν την αύξηση τιμών, αλλά ούτε αποδείχτηκε ούτε φάνηκε με άλλο τρόπο ούτε ακόμη πιθανολογήθηκε ότι, όσον αφορά τον καθορισμό των τιμών λιανικής πωλήσεως, οι ολλανδικές δημόσιες αρχές παρέκκλιναν από την αρχή που έχει καθιερώσει στο θέμα αυτό η πρώτη οδηγία εναρμονίσεως, δηλαδή την αρχή της ατομικής ελευθερίας των κατασκευαστών και εισαγωγέων, απαιτώντας να συνάψουν μεταξύ τους δεσμευτικές συμφωνίες όπως οι εξεταζόμενες εν προκειμένω. Οι προσφεύγουσες δεν απέδειξαν την ανακρίβεια των όσων προβάλλονται επί του θέματος αυτού στο σημείο 167, στοιχείο γ), της απόφασης της Επιτροπής και ούτε από αλλού προκύπτει κάτι τέτοιο. Έκπληξη προκαλεί εξάλλου το γεγονός ότι προς υποστήριξη της αιτίασης αυτής οι προσφεύγουσες επικαλέστηκαν συγκεκριμένα, επίσης κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, επιχειρήματα τα οποία θα μπορούσαν το πολύ να έχουν σημασία όσον αφορά την πολιτική τους ως προς τα περιθώρια εμπορικού κέρδους. Εδώ αναφέρομαι παραδείγματος χάρη στην επιχειρηματολογία σχετικά με την υποτιθέμενη αντίφαση μεταξύ της ολλανδικής νομοθεσίας περί φόρων καταναλώσεως και της ολλανδικής κανονιστικής ρυθμίσεως περί τιμών. Τα ζητήματα που απορρέουν θα μπορούσαν το πολύ να τα επικαλεστούν οι χονδρέμποροι προκειμένου να υπερασπιστούν τη μετακύλιση ή μη των μειωμένων τιμών αγοράς. Όσον αφορά τις συμφωνίες περί περιθωρίων εμπορικού κέρδους, η Επιτροπή δεν επέβαλε εντούτοις πρόστιμα. Αυτή η υποτιθέμενη αντίφαση δεν θίγει σε καμιά περίπτωση τον καθορισμό των τιμών λιανικής πωλήσεως που εξετάζεται εν προκειμένω.

Όσον αφορά τα ιδιαίτερα ελαφρυντικά υπέρ των προσφευγουσών Philip Morris, Batco, Niemeyer και Reynolds, μπορώ να παραπέμψω πάλι κυρίως σε όσα έχω ήδη αναπτύξει στην παράγραφο 4.2 των σημερινών μου προτάσεων. Ως προς την επιχειρηματολογία των δύο πρώτων από τις εν λόγω προσφεύγουσες, θα πρόσθετα ότι, κατά την άποψή μου, αποτελεί σφάλμα να επικαλούνται την απόφαση Floral (PB 1980, L 39, σ. 51). Η Επιτροπή έχει πλήρως δικαίωμα να επιβάλλει πρόστιμα για παραβάσεις του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ σαν τις εξεταζόμενες εν προκειμένω, παραβάσεις τις οποίες έχει διαπιστώσει μετά την κίνηση της σχετικής διαδικασίας και οι οποίες είχαν αναπτύξει ήδη όλα τα αποτελέσματά τους προτού κινηθεί η διαδικασία. Το γεγονός ότι οι προσφεύγουσες δεν συνήψαν *νέες* συμφωνίες περί τιμών της ίδιας φύσεως μετά την κίνηση της διαδικασίας δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ελαφρυντικό. Όσον αφορά την προσφεύγουσα Niemeyer, η συρρίκνωση του τμήματος της αγοράς που ήλεγχε δεν μπορεί να αποτελέσει αφ' εαυτής ελαφρυντικό. Το κριτήριο που χρησιμοποιήθηκε εν προκειμένω, σύμφωνα με το άρθρο 15 του κανονισμού 17/62, για τον υπολογισμό του ύψους των προστίμων που επιβλήθηκαν στις προσφεύγουσες σημαίνει ήδη καθαυτό ότι ελήφθη υπόψη η μείωση του κύκλου εργασιών της Niemeyer.

Το επιχείρημα που προέβαλε η προσφεύγουσα Reynolds, το οποίο συνίσταται στο ότι είχε εμφανιστεί πρόσφατα στην ολλανδική αγορά, δεν σημαίνει ότι και αυτή δεν επέδειξε τουλά-

χιστον αμέλεια. Ήδη έχω παρατηρήσει ότι εφαρμόζοντας σχετικά πολύ χαμηλό συντελεστή για τον καθορισμό των προστίμων η Επιτροπή στηρίχθηκε εν προκειμένω, κατ' εμέ, στο μικρότερο βαθμό αμέλειας που συνάντησε και που αφορούσε πράγματι χωρίς αμφιβολία τη Reynolds, ενώ σε όλες τις άλλες περιπτώσεις ο βαθμός της αμέλειας ποίκιλλε, ήταν όμως πάντα μεγαλύτερος, ή ακόμη ενδεχομένως να υπήρχε και πρόθεση. Εντούτοις νομίζω ότι το Δικαστήριο θα μπορούσε να μειώσει πράγματι το πρόστιμο που επιβλήθηκε στη Reynolds στηριζόμενο στο επιχείρημα που εξετάζεται εδώ. Δεδομένου όμως ότι έχω την άποψη ότι το χαμηλό ποσοστό που εφαρμόστηκε για τον καθορισμό του προστίμου λαμβάνει επαρκώς υπόψη, και για τη Reynolds, το βαθμό αμέλειας που μπορεί να της αποδοθεί, δεν βλέπω κανένα λόγο να προτείνω ο ίδιος τη μείωση του προστίμου στην περίπτωση αυτή. Αν ήδη υπήρχε μια πρακτική του Δικαστηρίου στο θέμα αυτό, στη δίκη αυτή θα είχα μάλλον την τάση, όπως έχω ήδη αναφέρει, να προτείνω πρόστιμα μεγαλύτερα για τις επιχειρήσεις που δεν πρόβαλαν καθόλου ειδικές περιστάσεις που να τις αφορούν ατομικά ή προέβαλαν περιστατικά με μικρότερη σημασία.

Το επιχείρημα της προσφεύγουσας Reynolds, σύμφωνα με το οποίο δεν συμμετέσχε στις δυό συμφωνίες που αναφέρει και τις οποίες αμφισβητεί η Επιτροπή, πρέπει να απορριφθεί εν πάση περιπτώσει, διότι η επιβολή του προστίμου δεν αφορά ούτε άμεσα ούτε έμμεσα τις συμφωνίες αυτές.

Όλες οι αιτιάσεις που διατυπώθηκαν σχετικά με το ύψος των προστίμων που επιβλήθηκαν πρέπει επομένως, κατά την άποψή μου, να απορριφθούν.

4.8. Ο ισχυρισμός ότι συντρέχει παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΟΚ

Τρεις μόνο από τις προσφεύγουσες διατύπωσαν την αιτίαση ότι συντρέχει παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΟΚ.

Η Reynolds θεωρεί ότι οι συμφωνίες περί τιμών έπρεπε να εξαιρεθούν, διότι έχουν ως σκοπό την προστασία της δομής του δικτύου διανομής. Η πολιτική αυτή ήταν επωφελής για τον καταναλωτή, επειδή εξασφαλίζει την ύπαρξη πολυάριθμων τόπων πωλήσεως. Αυτή η πολιτική προστασίας του λιανικού εμπορίου δεν μπορούσε να ασκηθεί από τους καταναλωτές, αλλά μόνο από τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις από κοινού με τις δημόσιες αρχές. Ο στόχος αυτός εμφανίζεται άλλωστε σε όλες τις συμφωνίες SSI.

Η εταιρία *Laurens* τονίζει καταρχάς ότι ο λόγος αυτός είναι μόνο επικουρικός, καθόσον θεωρεί ότι η συμφωνία περί τιμών του 1978 κοινοποιήθηκε και ότι οι άλλες αμφισβητούμενες συμφωνίες δεν χρειαζόταν να κοινοποιηθούν. Κατά την εταιρία αυτή, οι προϋποθέσεις απαλλαγής συντρέχουν εφόσον δεν έχουν εκλείψει ακόμη οι στρεβλώσεις του ανταγωνισμού οι οποίες οφείλονται στις εσωτερικές νομοθεσίες. Η οδηγία 72/464 του Συμβουλίου δεν θεραπεύει πραγματικά την κατάσταση αυτή. Αντίθετα, η Επιτροπή υποστήριζε ένα σύστημα έμμεσων φόρων επί της αξίας, το οποίο, χωρίς τις επίδικες συμφωνίες, θα είχε καταλήξει σε κατάρρευση του συστήματος διανομής. Η εξέλιξη της κατάστασης αυτής μακροπρόθεσμα θα ήταν επιζήμια για τον καταλωτή, διότι η ολλανδική κυβέρνηση θα έπρεπε να αυξήσει τον έμμεσο φόρο καταναλώσεως για να αντισταθμίσει τη μείωση των εσόδων από τη φορολογία. Επιπλέον τα προϊόντα κατώτερης ποιότητας θα είχαν εξαφανίσει τα προϊόντα ανώτερης ποιότητας (αυτός είναι άλλωστε ο λόγος για τον οποίο στη Γαλλία και την Ιταλία οι υπεραγορές και τα καταστήματα διαρκών εκπτώσεων αποκλείονται από τα δίκτυα διανομής βιομηχανοποιημένων καπνών). Προς υποστήριξη της άποψής της η Laurens ισχυρίζεται ότι στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία, όπου υπερτερούν οι ειδικοί φόροι, η βιομηχανία και το εμπόριο δεν αναγκάζονται να καταφεύγουν σε πρακτική που να περιορίζει τον ανταγωνισμό.

Τέλος, η *Turmac* θεωρεί ότι το άρθρο 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΟΚ πρέπει να είναι αρκετά ελαστικό για να ανταποκρίνεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπως η περίπτωση του τομέα των τσιγάρων. Δεν είναι δυνατό να προσκολλάται κανείς στο κριτήριο της ουσιαστικής εξάλειψης του ανταγωνισμού, διότι τότε δεν θα υπήρχε ποτέ δυνατότητα να συναφθούν συμφωνίες σε περιόδους κρίσεως.

4.9. Εξέταση της τελευταίας αυτής αιτίασης

Για την εξέταση της αιτίασης αυτής, πρέπει να παρατηρηθεί καταρχάς ότι τα σημεία 144 έως 148, τα οποία προσβάλλονται εν προκειμένω, ήσαν πράγματι περιττά μετά το σημείο 143 της απόφασης, διότι, όπως έχω ήδη αναφέρει, οι εν λόγω συμφωνίες περί τιμών έπρεπε να είχαν κοινοποιηθεί για να μπορούν ενδεχομένως να τύχουν εξαιρέσεως σύμφωνα με το άρθρο 85, παράγραφος 3. Εν προκειμένω όμως δεν έγινε τέτοια κοινοποίηση, όπως επίσης έχω ήδη αναφέρει.

Εντούτοις, στο πλαίσιο της ελεύθερης επιλογής της πολιτικής της, η Επιτροπή μπορούσε οπωσδήποτε να κρίνει ότι και αν ακόμη η κοινοποίηση δεν αποτελούσε αναγκαστική προϋπόθεση για να εξαιρεθούν οι συμφωνίες αυτές περί τιμών, η εξαίρεση αυτή δεν έπρεπε να γίνει δεκτή. Όσον αφορά τις συμφωνίες περί τιμών με τις οποίες οι κατασκευαστές παρεμποδίζονται να μετακυλίσουν στους πελάτες τους τα ατομικά οφέλη στο επίπεδο κόστους, η πάγια τακτική της Επιτροπής είναι να μη χορηγεί εξαίρεση και δεν μπόρεσα να βρω περιπτώσεις που το Δικαστήριο να ακύρωσε την άρνηση της Επιτροπής. Τα επιχειρήματα που προέβαλαν εν προκειμένω οι εν λόγω προσφεύγουσες αφορούν το πολύ τον πρώτο από τους λόγους για τους οποίους δεν χορηγήθηκε εξαίρεση και οι οποίοι εκτίθενται στα σημεία 144 έως 148 της απόφασης της Επιτροπής. Στα σημεία αυτά της απόφασης αναφέρονται τέσσερις άλλοι λόγοι για τους οποίους δεν χορηγήθηκε εξαίρεση, αλλά στις προσφυγές δεν γίνεται καμιά προσπάθεια να αντικρουστούν οι λόγοι αυτοί. Η διατήρηση μεγάλου αριθμού σημείων πωλήσεως κατόπιν των συμφωνιών περί τιμών, την οποία προβάλλει η Reynolds, δεν έχει οπωσδήποτε κατ' ανάγκη ως συνέπεια τη βελτίωση της διανομής και ούτε είναι κατ' ανάγκη προς το συμφέρον των καταναλωτών, όπως ορθώς παρατήρησε η Επιτροπή αναφερόμενη στη σκέψη 184 της απόφασης Fedetab. Η ιδέα σύμφωνα με την οποία οι στρεβλώσεις του ανταγωνισμού που οφείλονται στις εσωτερικές νομοθεσίες θα μπορούσαν, όπως υποστήριξαν οι προσφεύγουσες, να αποτελέσουν λόγο για να μην εφαρμοστεί η απαγόρευση των συμφωνιών, δεν ανευρίσκει κανένα έρεισμα ούτε στο άρθρο 85, παράγραφος 3, ούτε στη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου. Επειδή τα εξεταζόμενα σημεία της απόφασης της Επιτροπής δεν στηρίζονται στην αρνητική προϋπόθεση που θέτει το άρθρο 85, παράγραφος 3, στοιχείο β), παρέλκει η εξέταση του επιχειρήματος της Turmac το οποίο αφορά την προϋπόθεση αυτή. Τα επιχειρήματα που προβλήθηκαν ακόμη κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 3, αφορούσαν αποκλειστικά το επιχείρημα ότι οι συμφωνίες περί τιμών είχαν ως στόχο να μειώσουν τις συνέπειες από τις υποτιθέμενες στρεβλώσεις του ανταγωνισμού. Έχω ήδη εξετάσει το επιχείρημα αυτό, θα ήθελα όμως να προσθέσω ακόμη, λόγω του παραδείγματος που αναφέρθηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση σχετικά με το σχέδιο περί απαλλαγής κατά κατηγορίες στον κλάδο της αυτοκινητοβιομηχανίας (ΕΕ 1983, C 165), ότι το ζήτημα των παράλληλων εισαγωγών και της επανεξαγωγής προϊόντων, το οποίο θίγεται στο κείμενο αυτό, δεν έχει σημασία στη σημερινή δίκη.

Επομένως η αιτίαση που εξετάστηκε εν προκειμένω πρέπει επίσης να απορριφθεί.

5. *Ο τέταρτος λόγος ακυρώσεως: ο ισχυρισμός ότι συντρέχει παράβαση του άρθρου 190 της Συνθήκης ΕΟΚ, καθόσον η Επιτροπή δεν εξέτασε επαρκώς τα επιχειρήματα των προσφευγουσών*

Κατά τις προσφεύγουσες, η Επιτροπή αγνόησε τα επιχειρήματά τους σε όλα τα στάδια της διαδικασίας. Κανένα από τα επιχειρήματα

αυτά δεν εμφανίζεται στην απόφαση της Επιτροπής.

Αναφερόμενος στη σκέψη 66 της απόφασης του Δικαστηρίου στην υπόθεση Fedetab, συμμερίζομαι την άποψη της Επιτροπής σύμφωνα με την οποία ο τέταρτος αυτός λόγος των προσφευγουσών πρέπει να απορριφθεί. Θα προσθέσω ακόμη ότι τα πραγματικά και νομικά περιστατικά που αναφέρονται στη σκέψη αυτή, από τα οποία εξαρτάται — ή κατά τις προσφεύγουσες εξαρτάται — το νομότυπο της απόφασης, εν προκειμένω εκτίθενται στην απόφαση κατά τρόπο εξαιρετικά ακριβή και επιπλέον, σύμφωνα με τη δικογραφία, λαμβάνονται υπόψη τα επιχειρήματα των προσφευγουσών. Τα στοιχεία εξάλλου που οδήγησαν την Επιτροπή στην έκδοση της απόφασης αυτής πρέπει να χαρακτηριστούν τόσο πλήρη, ώστε πληρούται η υποχρέωση παραθέσεως αιτιολογίας που προβλέπεται στο άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ. Όπως φάνηκε δε κατά την παρούσα δίκη, η παράθεση αιτιολογιών δεν παρεμπόδισε με κανένα τρόπο τις πραγματικές δυνατότητες για άσκηση προσφυγής εκ μέρους των προσφευγουσών.

Επομένως, και ο τέταρτος αυτός λόγος ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

V — Συμπέρασμα

Δεδομένου ότι κατέληξα στο συμπέρασμα ότι όλοι οι λόγοι των προσφευγουσών πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι, προτείνω τελικά:

1) να απορριφθούν τόσο τα κύρια όσο και τα επικουρικά αιτήματα των προσφυγών·

2) να καταδικασθούν οι προσφεύγουσες στα δικαστικά έξοδα.